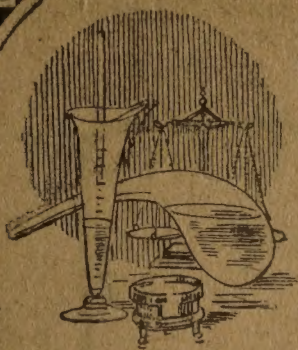

Заморський Вістник

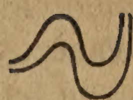
THE TRANS-OCEANIC HERALD

Число V. Торонто, Онт. Май, 1920. Рік 1.

Зміст.

Від Редакції.
Пан Базалей.
Підвалини хліборобства.
Аритметика.
Фізика.
Хемія.
Біольоґія.
Психольоґія.
Історія культури.
Колиска народів.
Жертва мійського блеску.
Зорі Греції.
Всесвітна історія.
Камені, що падуть з неба.
Віджитки в людській натурі.
Ради про здоровлє.

Накладом і з друкарні Робітничої Книгарскої і Видавничої Спілки
516 Queen St. W. Toronto, Ont.
ЦІНА 25 ц.

 ПІДВАЛИНА НАУКИ.

(мова, рахунки, землеопис.)

Пересічно велика більшість людей родить ся з здоровим природним розумом. Але розум той спочатку є в нерозвиненім, неуправленім стані. У дитини він, як той білий аркуш паперу, що на нім що схочеш, той напишеш. Але мало було в сьвіті людей, щоб у них на тім "папері" до ладу та порядку були (їхнього часу) науки виписані, усі приписи доброї вдачі вложені. В житю не так. Всіляке безглузде, замотиличене, брутальність пхають ся замалювати всіляким дехтем вздовж і поперек чистий "папір" той.

Щоб зрозуміти се більше, пригадайте собі, як ви колись дивились з якої небудь височини на рух людей на майдані велелюдного міста. Там була тільки "глота". Кожний квапив ся у своїм напрямку, ні ладу, ні проводу. Отаким буде знане невченої, або недовченої людини. В неї в голові нема ні кінця, ні початку, хоч з надвору та людина здає ть ся і поважною та дорослою. Навпаки, ви бачили рух війська або який-небудь зорґанізований похід. Отак у голові людини, що має розум вправлений. Там кожне знане, наче розложене в порядку, кожне в своїм закамарку, а розум, як добрий господар, знає, коли, де, що і як у потребі з того знаня дістати та зужити.

Ми Українці, у своїй величезній більшості, маємо в головах більшу чи меньшу кількість всілякого "нахапаного знаня", заплутаного, як ті нитки, що кіт ними бавив ся. Наш "папір" списаний вздовж і поперек рукою нашого темного житя. Щоб прийти нам до ладу з своїм знанєм, багато труду треба покласти: позбирати до порядку те знане, що маємо, додати того, що бракне, повикидати те, що застаріне та непотрібне. Кажучи, знов, образково: виправи наш папір та вписати усе поновому.

Початками науки є: мова, рахунки, землеопис (ґеоґрафія) з астрономією. Від сего починають учитись діти, від сего має починати і самоосьвітник, нероблячи ріжниці, як він за старий. Хапатись за що вищого неможь, не поставивши підвалин, як годі будувати хати від-даху.

Мова. Мови навчаємось від батьків і взагалі від стичности із всілякими людьми. Але сего ухового нахапаня за мало. Треба мову вивчити. В мові треба знати: 1) слова, 2) **відміни** слів, 3) укладаня речень. До сего **треба студіювати Українську граматику та Український словник.**

Слова. Кількостею слів означуєть ся стан культури людини. Декотрі дикуни з Полудневого Моря уживають кілька-десять слів. Наші мешканці в Карпатах подекуди не мають у своїм ужитку більше як 200 слів. Пересічно осьвічена людина розмовляє 2.000 слів. Але анґлійська мова має на 75.000 слів більше як німецька, французька та італійська взяті на купу! Людина такого народу, як Українці, **мова котрих ще в стані збудованя,** має нетільки знати усі слова свого народу, але докладати праці у витвореню нових слів, щоб не лищатись позад поступу.

Відміна слів. Убогша мова збільшуєть ся словами тим чином, що після прав тієї мови витворюють ся нові, або позичають ся і перероблюють ся чужі, слова. Та не тільки треба знати слова, треба їх уміти відмінити, щоб тонину уяви висловити як-найдокладніще.

Укладаня рень. Можна намолоти цілу купу слів, а ніхто не зрозуміє дочого вони сказані. Наука мови вимагає уміня зрозуміло висловляти словами людські думки. Отже, початковому осьвітникови нічого не лишаєть ся, як брати до рук українську граматику **і вивчити її.**

Рахунки. Як гірко дивитись на людину, що каже, що вона "лумера" не знає. Але як гірко тому, що ділити, множити не потрафить, уламків не знає, процентів не обрахує. Такому пропадати під копитами житя. Бож тепер сьвіт машин, а машина вимагає, щоб той, що нею рухає був осьвіченою людиною.

Землеопис (ґеоґрафія). Людина жиє на землі. На тій землі містять ся людська доля і людська біда. Цілу землю треба так само знати, як свою власну хату. На землі є суходоли та моря, всілякі ґрунта, каміне та металі, — про се вчить ґеольоґія та мінеральоґія; на землі є всілякі рослини — досліджує їх наука ботаніка; на землі жиє всіляка звірина, птахи, риби та комахи, — про що вчить наука зоольоґія; на землі жиють всілякі люди з своїми діями теперішности та минувшини — науки: антропольоґія, історія, історія культури, тощо тичать ся того; і багато иньшого є на землі

в людей та звірини, що загальна наука обхоплює. Але поперед тих наук — треба знати самий землеопис, щоб розуміти, де власне те все відбуваеть ся та жие, чи містить ся, про що ті науки оповідають. Отже, тут треба брати до рук **книжку ґеоґрафію** і вчити її, і по мапах розглядатись, аж цілий сьвіт стане вам знаним, як рідне село.

Та біда в тім, що багато є неосьвічених людей, що тепер багато про науку балакають, але мало з них є жвавих, щоб узялись і провели себе по всіх щаблях науки, від нищого до вищого.

А таких героїв самоосьвітників тепер потребує сей сьвіт!

ПАН БАЗАЛЕЙ.

(Поема з часів кріпацтва.)

Гей, і б'є — не оглянеться пан Базалей,
Так і свище береза бруньками!
Не десяток, не сотня підданців-людей
Прокляли все життя під різками.
Не десяток, не сотня жінок, мужиків
Під різками з душею розстались,
Не один заховавсь у петлю меж трямків,
А багато з лісами братались.
А були і такі, що вбивали дітей,
Щоб у панському пеклі не тліли, —
Хай хоч дітьми не тішиться пан-Базалей!
Ну, а більшість — кляли і терпіли.
Та дарма! за людьми не вбиваеться він, —
А пійма втікача, то замуче, —
Його села ідуть на пів тисячі гін,
Та і племя мужиче плодюче:
В десять рук їх катуй — не запореш усіх!
Хоч по сотні зсилай у копальні!
Зате решта селян — і жалітися гріх —
На підбір кріпаки ідеальні!
Гей і б'є — ніби грає, магнат Базалей,
Аж голосе тужлива береза!
Хіба жалко гілля для невдячних людей?
Цілий гай коло панського плеса!
Ще ні світ, ні зоря піднімається пан
І сіда чаювать серед двору,
Де роскішним гіллям розійшовся каштан,
Роскидаючи тінь на обору.
Він ґазету чита, попива кофійок,
Перед ним винуватих тіпають,
А кругом кріпаків кілька душ без шапок
Свою чергу страшну дожидають.
Одтіпають — устань (а як ні — підведуть)
І у ноги вклонись за науку,
А забудеш, крий Боже, то знов розіпнуть,
Як ледачу яку товарюку...
Так минали часи. Пан байдужо лупив, —
Одинаково: будень чи свято,
А не били тоді, коли пан виїздив...
Та було таких днів небагато...

Наступала похволом трівожна весна,
Вісім сот шістьдесятого року,
Прокотилася хвилево чутка ясна
Про кінець і кріпацтва й оброку.
Гомоніли старі про колишні часи,
Про часи ще козацької волі,
Коли їхні були і степи і ліси,
І в панів не кріпачили голі.
Прокотилася хвиля блискуча — як день
У проміні, у квітах весною,
Розбудила рої гайдамацьких пісень,
У палацах повисла журбою.
І давніще не раз пробігала гулка
І пекуча й однаково сміла,
Та ніколи в устах голяка-кріпака
Вона голосно так не бреніла.
Дратувала вона невгамовних панів,
А найбільше — того Базалея,
Розгорявся його не затриманий гнів,
І прийшла йому добра ідея:
Щоб найбільше добра — доки воля — придбать,
А найменш кріпаків одпустити, —
За найменші провини звелів катувать,
За великі ж, — то просто забити.
Засвистали різки, загули канчуки!
Як снопи, мужиків розстеляє!
— Волю дати? Вам волю, бридкі лайдаки?!
Хай же воля з вас кровію стікає!
І знебувся народ. Неставало снаги.
Уже ледве волода руками...
І таємно в ночі мандрували в луги,
Розмовляли чудними словами.
Насувалася ніч; і над панським двором
Перевернутим морем повисла.
А ні згук не бренів над великим селом,
Ніби смерть кожну хату притисла.
Бо в палаці і крики, і безліч огнів:
Базалей іменини справляє.
Для гостей пятьдесят одтіпав кріпаків,
А тепер паничів забавляє:

Повну залю нагнав уродливих дівчат,
Як одна — незаплетені, голі.
— А утніть гопака! Паничі аж сичать...
І хапають... і падають долі...

. . . .

Незабаром і світ. Потухають зірки.
По домівках роз'їхались гості
По палаці пустім метушать гайдуки
І готують постіль його мосці.
Помолившись побожно на свій образок,
Та і спати вже пан укладався.
— Наготуйте ж на завтра побільше різок!
А гайдук нахиливсь — засміявся.
— Що ж ти скіришся, хаме? Чудне що знайшов?
Жартувати наважився, бидло?
Чи не думаєш, може, собача ти кров,
Що мені вже пороти набридло?!..
— Хо-хо-хо! угадав! Я і справді змарнів:
Мене старість хворобами варе...
Так нехай же бурмистер десяток пучків
У росолі гарячім запаре!
А за те, що стоїш, як хамлюга-тюхтій,
Не подякуєш пана за ласку, —
Я раненько Палажці коханій твоїй
Стьожечок положу під запаску.
— Винен, пане!.. Пробачте... Навколішки впав
І нагнувсь коло панського ліжка
І долонями щільно лице затуляв,
А з під пальців... світилась усмішка...
І не встиг іще пан одпустить гайдуків,
Як ось тупіт роздавсь по підлозі,
І з десяток чи й більш молодих мужиків
Уродилось на панськім порозі.
— Добрий вечір, наш пане! — А хто се? Чого?!
Хто впустив вас, смердючії хами?!
Гей, лупіть, гайдуки!! — Не робіть бо сього!
Увійти ж ми насмілились сами...
Бачте, пане коханий, ми... хочем гулять,
І зайшли, щоб продовжить потіху...
— Канчуків, гайдуки! Псип! вам довго казать?!..
Гайдуки ж аж качались од сміху.
— Не хвилюйтеся, пане! Се шкодить панам,
Рятувати ж ніхто не поткнеться,
Та й не різать прийшли ми... Повірьте вже нам:
Благодітеля кров не проллється...
Іменинник сьогодні наш пан-Базалей,
І з панів ні душі не минули:
За сто верст, або й більш, назбірали гостей,
А про нас уже, бачте, й забули...
Не гаразд... Але ми не забули про вас:
Хоч запізно, а все ж привітаєм...
При панах здоровити було негаразд,
Бо ми ж панови звичаї знаєм"...
За вікном, як могила, таїлася ніч,
Десь звичайно півні заспівали,
І звичайно огонь колихався від свіч,
І звичайно лакеї стояли...
Як би грім або гряд, або лемент чи плач,
Або раптом земля захиталась,
Або сволок упав, чи занявся палац,
Або крівля одразу роспалась, —
А то ні!.. Мужики й ватажок-дідуган
У палаці — як дома байдужі...
Аж не вірив у дійсність здивований пан
Та як гримне: "А вон, псині души!"
Прокотилась луна по будинку пустім —
Аж найдальші кімнати озвались.
В отповіт покотився розсипчастий грім:
Гайдуки й мужики реготались.
Божевільно присутніх очима обвів
І схопивсь за набиті пістолі,
Але в мить, ніби міх, на поміст полетів, —
Безоружний лежав уже долі.
— Гей, їй-Богу, не кончите, пане, добром!
Та дарма дерете ви й горлянку, —
Ось ідіть лиш до нас та роздавим гуртом
За здоровячко панове шклянку.
Хай нам вибачить пан (та мигнув гайдукам,
І вродились сулії й графини)...
Готувалось воно і не нам, кріпакам,
Та... з своїм і не йдуть на йменини"...
Забрязчали пляшки, задзвеніли чарки —
Випивають непрохані гості,
За великим столом мужики й гайдуки, —
Аж патьоки з вина на помості...
Ось підвівся один і торох кулаком:
— Гей, не гоже нас, пане, цураться!
Час! півні почали верещать над селом,
А прийшли ми до тебе не граться!
— Псина кров!.. Бидло!.. Хам!.. — Е, та й кепський язик!
Наче баба-перекупка п'яна!..
А внесіть лишень, хлопці, гнучкий молодник
Та стягніть штанята геть з пана!
— Як?!.. із мене?!.. штани??!.. Се ж гидота! се гріх!
Без штанів щоб лежать перед вами?!..
— От дурниця! не раз же скидали ви їх
Перед нашими навіть жінками!
— Ой, рятуйте! Собаки ви! Хами!.. Розбій!
Убивають!.. — Мовчіть уже, пане,
Ось скидайте штани та лягайте мерщій,
Щоб не вишло бува що погане.
Іменини ж у вас! Вже і їли й пили,
А тепер віддамо вам подарки:
До старечих кісток, щоб ви довше жили,
Ми притулим гарячі припарки...
Унесіть лиш! І в мить оберемок різок
Гайдуки у кімнату втаскали,
Базалея ж тим часом як добрий мішок

На не вкритій підлозі поклали.
Два на боки зайшли, ухопили різки.
— Нуте, пане, хильніть на дорогу!
Не в'їдатимуть так дошкульні виразки,
А то й сон вас не візьме, їй-Богу!
— Кровопийці!.. — Не хоче? — не наша вина,
Аби ми його ряд не минали.
Коли б нам під різками не то що вина —
Хоч горілки по чарці давали!
Припечіть же! І в мить ворухнулись різки,
Продзвеніли, як струни, два свиста
І на панову спину поклали разки
Таки доброго справді намиста.
— Ой, ой-ой!.. Каравул! Понеслося у мить
І наповнило панські покої.
А береза літа, а береза свистить
Наче шабля в гарячому бої.
Раз ударе, — і другу вже гілку хвата,
А тим часом приліплює другий,
Ціла купа оббивків-різок вироста,
І хрипить уже пан від натуги.
— Що, болить хіба, пане? боліло ж і в нас,
І зубами від болю плювали.
Чи не так наша кров під різками лилась?
Та не раз з під різок і ховали.
— Стійте, хлопці! бо панові треба спочить! —
Обізвавсь ватажок із-за столу:
— Треба дать, бідоласі, в душі промочить,
Підведіть лишень пана із долу!
— Ой... падлюки!.. Кохані!.. — Чи може й тепер
Пан одмовиться з нами хильнути?
Уявіть собі, пане, що ви — офицер,
І в пліну довелось вам побути...
Непили б ви хіба од своїх ворогів?
— Ой!.. на смерть уже краще забийте!
— Положіть же на милость, паноченьку, гнів!
Хлопці, келих для пана налийте!
Чи гадав хто із нас, що за панським столом
Доведеться з панами брататься?
Заграничне вино з ними пить коряком?..
А тепер будем далі квитаться.
— Та помилуйте, братя!.. в вас Бога нема,
Хіба мало ще ви карбували?!..
— Се про Бога ви, пане коханий? — дарма!
Пізнувато про його згадали!
— Ой, хіба ж таки будете знову лупить?
Моя спина до решти подрана!..
— Так отсе у вас, пане, вже й спина болить?
Поверніть же на пузо ще пана!
Знов завили різки. І здалось — вони
довгий крик чийсь дрібненько кришили.
— Ой!.. тихіше!.. голубчики!.. рід сатани!..
— Що ж робити! — се ж ви нас навчили!
І голосять різки, аж повітре свистить —
Розгулялась журлива береза!
Не вважає кріпак, що не стане чим бить —
Цілий гай коло панського плеса!
— Що, болить таки? га? се з початку, а там
Призвичається й панове тіло.
Мабуть думали ви, що болить лиш панам?
От же й нам не помалу боліло!
Уже ранок у вікна як день забілів,
Уже гомін уранішний чути.
Базалеєві знов, щоб бува не зомлів,
І спочити дали і хильнути.
— А тепер — на ломоту щоб пан не хворів
Та з заостуди кістки не боліли —
Почастуєм десятком солоних пучків,
Що ви вчора запарить веліли!..

. . . .

Покропили легенько і спину й живіт,
Як налитими сіллю різками,
Потушили свічки, та і за-очі світ —
Подалися в гурті з гайдуками.
Кілька тижнів зі смерттю боровсь Базалей,
Як гадюка на ліжку звивався,
Все в гарячці кричав, щоб пороли людей...
І на решті як тріска піднявся.
Кілька день він сидів, гомонів як крізь сон,
А часами — то гірко всміхався...
А то раз ізвелів запрягти фаїтон
Та раненько у город подався.
Скам'яніло село. Ніби вимерло все.
Шепотіли досвідчені люди:
— Отепер губернатора пан привезе!
Ой, страшна екзекуція буде!..

Дні за днями ішли... довгий час проминув...
Маніфест уже скрізь прочитався...
Вже й новому цареві народ присягнув...
Базалей же назад не вернувся...

С. К. Кушелівський. З московської мови переклав В. Буртник.

Підвалини Хлїборобства

Кожне зайве зерно приходить до спотички з другими зернами, і в тім випадку, коли нема місця для кожного з них, перемогу одержують дущі зерна, себто такі, що більше здібні до істнованя. Таким робом слабші стають усуненими від участи в росплоджуваню. Такий природний спосіб дуже часто провадить до витвореня відмінків.

10. Виглядозмін. Деколи подибуєть ся одна рослина, що неподібна на своїх побратимів. Звичайно така рослина не обдарована здібностями передавати свої особистості своїм нащадкам, і її порід вертає назад до звичайного типу своїх предків. Такий поворотний тип, швидче від других може статись нездібним до житя в давних обставинах і скоро зникає. Деколи ж такий змінений тип може стасись більше здібним до істнованя і в сприяючих обставинах передати свої особистості своєму поколїню, котре вже буде більше ріжнити ся від своїх пращурів, з котрих повстало. В такім випадку, новий тип може відіпхати первістний тип, а натомість росплодити свій новий рід на місці старого. Такі родозміни можуть повстати швидче, ніж за помочею самого природного добору. Приміром, худоба раси Гірфорда представляє собою зміну вигляду.

11. Розвиток бурянів після природного добору. Звичайно буряни дають найкращі взірці пристосованя до обставин. Майже всі буряни в Америці рахують ся европейського походженя. Впротязі століть всі ті буряни росли і розвивались на старанно упрамлених полях Америки, поки кожний з них не витворив особливші характери, котрі дали йому силу змагатись з засівами, невважаючи на всі заходи людини винищити ті буряни.

12. Право Де Кондоля. Дорогою процесу природного добору рослини пристосовують ся до даних підсоняшних обставин, а тому їм тяжко пристосовлювати ся до підсоня більше полудневого, або північного. Досліди показують, що сливове дерево, котре гарно розвиваєть ся в одній державі Америки, гине зимою в другій державі. Червона сосна росте в Америці на всім просторі межи державами Північна Дакота, а Теннеси; але коли насінє тієї сосни перенесеть ся з одної з сих держав до котроїсь иньшої, житєупертість того дерева стає неоднакова. Після докладного обсервованя сего питаня, Де Кондоль прийшов до висновку, що рослини, коли перенести з їхнього родинного місця на віддаль сто миль на полудне, або на північ, гублять свою силу супротиморозности та живучости. Се питанє, що до пристосованя рослини до иньшого підсоня, варто більшої уваги. Північні ґатунки овочів та зерен не все пристосовують ся до полудневого підсоня. Те саме діеть ся і з полудневими рослинами завезеними на північ. Кукурудз не може дійти нормально, коли насінє до посіву візьметь ся з місця на сто миль з полудневих сторін.

Нераз через звичай і економічні обставини доводить ся купувати насінє з других країн, де таке насінє можна набути геть таньше. Та взагалі не можна з сього користати хиба що такі сторони лежать під таким самим підсонєм. Тому найкраще уживати місцеве насінє.

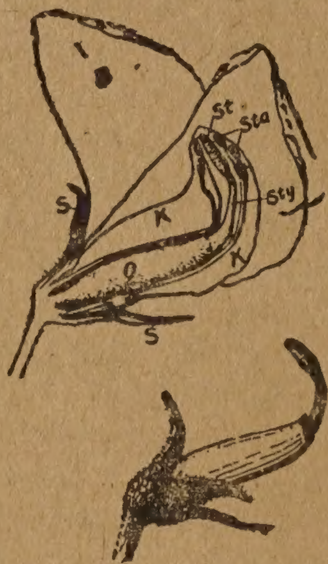
13. Штучний добір. Впротязі віків, люди старались охоронити кращі рослини та пожиточні животини, і така поміч людська спричинила до більшого уліпшеня якости тих рослин та жвотин, ніж се могла учинити сама природа. Кукурудз і пшениця так тепер відмінились від своїх пращурів, що тепер годі їх і прирівнювати до їхніх родопочаткодавців. Штучний добір часто приводить рослини до таких виглядів, в яких вони не могли б істнувати за натуральних обставин. З другого боку намаганя людей часто помагають натуральному розвиткови рослин. Порядний господар не вживає на насінє такої кукурудзи, котра дає мало зерен або такої пшениці, котра легко підлягає хоробі головні. Товар, котрий поволи розплоджує ся не має місця у таких господарів.

Заходи, щоб уліпшити якість рослин науковими способами, були початі ще в минувшім столїтю, і те що вже осягнено треба уважати великим дивом. За ті здобутки ми особливо маємо бути вдячними великому розвою зняня про право спадчини.

Росплід рослин.

14. Орґани, котрі витворюють насінє у рослин. Образок ч. 4. показує частини квітки з гороха. Її головніщими частинами є: **тички та булавки.** Тички складають ся з двох частин: **філяменту та порошія.** Вони призначені до перетриманя розродчого пилу, що має в собі по-

яєчника, чито яєчного кубельця, маточника і писочка. Яєчне кубельце передержує зароди до заплодженя, котрі по відцвитю перетворюють ся в насіне. Писочок булавки приймає зародчий пил. Пил, діставшись у писочок зараз починає рости і почасі досягає зародків. Протоплазма зародчого пилу лучить ся з яєчником і наслідком того стаєть ся початок нової рослини. В тій новій рослині, ми роспізнаємо заро-

Обр. 4. Розітненэ горохового цьвіту S. пелюстник, частина чашечки; K. та B. частини віночка; Sta. порошії на тичечках; O. та Sty. частини булавки; O. філамент; Sty. матошник; St. писочок.

док гороху або зерня кукурудзу. В початках нова рослина живить ся матерією зерна, поки воно не відділить ся від послідного. Але зародок виявляє собою нову рослину, скоро тільки зародчий пил злучить ся з зародками. Після того стара рослина не має більше жадного впливу на зародок; вона тільки готує його до повного розвитку.

Коли зародок не запліднить ся, він не стає ембріоном. Під-час лущеня гороху, часто-густо можна зауважити маленькі зерна гороху, завбільшки головки шпильки. Такі манісінькі горошини будуть незаплідненими зародками.

15. Розплід половий і не-половий. Коли нова рослина сталась дорогою сполученя двох частин протоплазми, — такий росплід звемо половим, а сполучені дві частини протоплазми звуть ся "ґаметами" (gametes). Коли ті дві частини походять з ріжних рослин, тоді така завязь зветь ся похрещенєм. Колиж зародчий пил і зародки походять з тієї самої квітки, тоді такий заплід зветь ся самозавязом. Багато рослин розводить ся з цівок, стебел, чи-то гіля, з коріня та листя. Такий росплід належить до **не-полового.** Бараболя розплоджуєть ся з самого плоду. Декотрі трави розплоджують ся з коренів або підземних стебел. Пшениця, жито, овес і ячмінь будуть собі корчі, котрі повстають від кореня як відростки. Більша частина господарських рослин, котрі розплоджують ся не-половим чином, витворюють всеж в собі насінє.

16. Штучне похрещенє. Похрещенє ріжних рослин не робить ніяких труднощів. Найголовніщою річею в сім випадку ось що: 1.) не допускати непожаданого зародчого пилу на писочок, і 2.) накласти потрібного пилу, коли писочок готовий приймити його.

Візьмім, наприклад, випадок, коли потрібно похрестити два ґатунки яблук. Передше ніж квітка роспукаєть ся, треба усунути геть тички з кільканайцятьох квіток на однім дереві, котре про означенє ґатунку яблука назвімо "А", і закрити ті квітки папіровими мішечками. В такім випадку треба уважати, щоб не поламати булавок. Пелюстки також можна усунути, коли вони заваджають. (Образок №4 показує рошій. Булавка складає ся з трох частин: з цьвіт гороху без булавок та пелюстків.) Колиж дерево в повнім цьвіті, тоді квітки готові до принятя зародчого пилу. Тоді потрібно струсити кілька квіток з дерева иньшого ґатунка яблук (котре ми назвемо "Б") над мищиною, щоб добути зародчого пилу. Натрушений пил треба накласти на писочки квіток на дереві "А" за помочею мягкої щіточки (найкраще з вельблюджої шерсти) або пальцем. Після сього ті квітки треба знова завити у папірові мішечки, щоб не допустити иньшого зародчого пилу. Коли плід пічне формуватись, тоді мішечки повинно поскидати.

Коли дві ріжного ґатунка рослин або дві породи животин похрещуть ся, так нове поколінє рослин або животин зветь ся **похрестом.** Таких звірят звуть також **метисами.**

Декотрі припущеня спадчини.

17. Питаня спадчини. Коли зародчий пил червоноцьвітого гороху запліднить зародок білоцьвітого гороху, так декотрі повставші з того рослини будуть мати червоний, а декотрі білий цьвіт. В сім, як і в спадчині взагалі, ми подибуємось з двома питанями.

1) Яким робом вдачачі особливости матірної рослини можуть відбиватись на дрібках пилу ?

2) Яким робом підлягаючі сполученю дрібки передають свої вдачані особистости новій рослині ?

Яким робом пил гороху може передавати новій рослині цьвіт, великість та горохову форму та иньші вдачані особливості тієї рослини ? Певної відповіди на сей запит ще ніхто не дав, хоч відносно того істнує багато припущень.

Коли дві дрібки сполучують ся на витворенє нової істоти, так яким робом сполучують ся вдачані особливости тих дрібок ?

(Дальше буде).

І. Стефаницький.

Математичний Відділ.

(Продовжене.)

МНОЖЕНЄ

(Продовжене).

Часом пишуть множника в однім рядку з множимком, розділюючи їх знаком множеня ✕, а відтак, додавши частинні висліди, підписують загальний вислід:

```
  483 × 211
  483
 483
966
101913
```

Перевірка множеня. Множенє перевіряєть ся в той спосіб, що змінюєть ся порядок множимка і множителя, і тоді як вийде один і той самий вислід, так множенє було зроблене добре.

Наприклад:

```
   537            42
 ×  42         × 537
  1074           294
 2148           126
 22554         210
               22554
```

В обидвох множенях вислід один і той самий, значить, множенє добре зроблене.

ВПРАВИ.

1.) Помножити 6893 через 2, через 4, через 6, через 8.
2.) Помножити 47156 через 3, через 5, через 7, через 9.
3.) Знайти вислід числа 57092 помноженого через 2, через 7, через 9.

ДІЛЕНЄ.

Справа, що нею одно число ділить ся на стільки рівних частин, скільки в другім числі буде одиниць, зветь ся діленем. За помочию діленя можна довідати ся, кілько разів одне число більше, або менше від другого.

Коли поділити 24 яблока поміж 6 хлопців, то кождий з них дістане по чотири яблока. Тут 24, чотири рази більше від 6.

Поділити можна лише більше число на менше.

Те число, що ділимо називаєть ся **ділимком**, а те число через яке ділимо, або котре вказує, на скільки частин більше число має бути поділене, зветь ся — **ділителем;** те число, що виходить з діленя, або котре вказує скільки разів ділимок більший від ділителя, зветь ся **частиною.** Число, що зістаєть ся при діленю, називаєть ся **рештою.** Вона трафляєть ся тоді, як ділимок не може бути поділений на ділителя в рівних частях; **решта все менша від ділителя.**

От поділити 75 карбованців на 9 люда, отримають всі по 8 карб. і ще остаєть ся 3. Тут 75 називаєть ся ділимком, 9 ділителем, 8 частиною, тому що кождий дістав свою частку 8 карбованців, а 3, що лишилось, є рештою. Хто знає, приміром, що 7×2 = 14, той напевно мусить знати також, що 14 : 2 = 7, або 14 : 7 = 2.

При діленю уживають звичайно дві точки (:) як знак діленя. Приміром, 20 поділити на 5, пишеть ся 20 : 5.

Діленє малих чисел на малі числа.

Діленє дуже тісно сполучене з множенем. Так само, коли 56 : 7 = 8, бо 7 × 8 = 56; 45 : 9 = 5, бо 9 × 5 = 45.

Отже для того, щоб вміти добре ділити, треба добре знати табличку множеня.

Діленє з рештою. Не все можна зробити діленє так, щоб розділивши ділимок на ділителя не оставало нічого. Ось, ділючи 73 на 9 отримаємо 8 і ще 1 остаєть ся, бо 9 × 8 = 72. Ріжниця між 73 — 72 є 1, що називаєть ся рештою. Коли при діленю є решта, тоді її пишеть ся в горі, відтак горизонтальну черту, а під крискою ділителя. Наприклад, 85 : 8 = 10 і 5 решти. Сю решту 5 пишемо 5/8 і ставимо коло 10. Тоді повисше діленє виглядає так 85 : 8 = 10 5/8

ВПРАВИ.

1,) Поділіть скоренько з памяти слідуюче:

27 : 3 =	70 : 7 =	45 : 9 =	60 : 12 =
18 : 3 =	35 : 7 =	81 : 9 =	120 : 12 =
21 : 3 =	25 : 5 =	108 : 9 =	84 : 12 =
30 : 3 =	55 : 5 =	72 : 8 =	144 : 12 =

2.) Знайдіть скоро частини:

98 : 49 =	68 : 4 =	13 : 6 =
92 : 23 =	48 : 16 =	22 : 7 =
91 : 13 =	84 : 6 =	49 : 3 =
88 : 22 =	98 : 14 =	46 : 5 =
15 : 9 =	59 : 11 =	75 : 12 =

Ділене великих чисел робить ся в той спосіб, що вперед пишеть ся ділимок, за ним значок діленя, а відтак ділителя; ділене починати треба все від цифрів ділимка, що стоять по лівій руці, поступаючи до правої; довідавшись скілько разів ділитель містить ся в перших числах ділимка, написати те число на місці частини; потім помножити через те число ділителя, а вислід з сего підписати під тими числами, які ділимо, і відняти; відтак до того, що останеть ся дописати слідуючу цифру з ділимка і знов ділити так само доти, доки в ділимку не стане цифрів.

Наприклад: 864 поділити на 4. Тут ділимок є 864, а ділитель 4. От і написати так:

864 : 4 =

Чотири в вісьмох містить ся 2 рази, написати 2 поза знаком = і множити через сих 2 ділителя: 2 рази 4 є 8; 8 підписати під 8 і відняти; з відниманя 8 від 8 остало 0, — до сего списати слідуючу цифру з ділимка — 6 і знов ділити. Зеро по лівім боці нічо незначить, і можна його неписати тому що дальше в ліво від зера нема жадної цифри більшої від зера. Остає до діленя лише 6. Чотири в шістьох містить ся 1 раз. 1 написати коло 2 і множити через него ділителя; 1 раз 4 є 4; 4 від 6 остає 2. До 2 дописати слідуючу (остатну) цифру з ділимка, що дасть 24 і ділити. Чотири в двайцять чотирох містить ся 6, які треба написати поруч 1 і помножити через ділителя. Шість раз чотири є 24; відіймивши 24 від 24 остає нічо. Так всі цифри ділимка 864 зістали поділені на 4 і вийшла частина 216.

864 : 4 = 216
8
―――
6
4
―――
24
24

В той-же самий спосіб робить ся ділене великого числа на велике число. Наприклад: 24384 : 24 = 24 в 24 містить ся 1, що пишемо на місці частини і множимо 1 через ділителя. 1 раз 24 є 24, які підписуємо під 24 в ділимку і віднимаємо: 24 від 24 остає нічо. Списуємо слідуючу цифру 3, 24 в 3 містить ся 0 і те 0 пишемо коло 1 на місці частини; Помноживши ділителя через 0 нема нічо. Беремо дальше одну цифру з ділимка 8 і пишемо коло 3, що разом буде 38; 24 в 38 містить ся 1, що пишемо на місці частин коло 0 і множимо через ділителя: 1 раз 24 є 24; віднявши 24 від 38 остає 14. До сих 14 списуємо слідуючу (остатну) цифру ділимка 4 і отримуємо 144, які ділимо на 24; 24 в 144 містить ся 6 раз. Сих 6 пишемо поруч 1 на місці частини і множимо через ділителя. 6 раз 24 є 144; 144 від 144 остає нічо. Отже, поділивши 24384 на 24 виходить 1016.

24384 : 24 = 1016
24
―――
38
24
―――
144
144

При діленю уживають ще й инших знаків. Приміром, 32199 : 57 можна написати

(ділитель)	(ділимок)	(частина)		(ділимок)	(ділитель)
57)	32199	(564	або	32199	57
	285			285	564 (ч
	369			369	
	342			342	
	279			279	
	228			228	
	51 (решта)			51 (решта)	

Перевірка діленя. Щоби перевірити, чи ділене було добре зроблене, треба частину помножити через ділителя, а до сего додати решту, як що вона була; коли з сего вийде число рівне ділимкови, значить, ділене було зроблене добре, без помилки.

Наприклад: 435 : 4 = 108
4
―――
35
32
―――
3

Перевірюючи, множимо 108
× 4
―――
432
До сего додаємо решту + 3
―――
435. Сума тут рівнаєть ся ділимкови; ділене зроблене добре.

(Дальше буде).

СПРОСТОВАНЄ.

В попереднім числі „Заморського Вістника“, через неувагу лишила ся помилка на стороні 10-ій в 22-ім рядку з долини, є написано

1437 × 20 = 1149600,

а має бути 1437 × 800 = 1149600.

І. Стефаницький.

Відділ Фізики.

(Продовжене).

Вже згадано було, що скорість руху може бути ріжна. Коли тіло порушаєть ся все з однаковою прудкостию, тоді воно відбуває рівномірний рух; коли знов приснішує або пізнить ся, так тоді нерівномірний його рух.

Рівномірний рух. Коли тіло відбуває рівні дороги в рівних часах, тоді маємо його рух рівномірний. Що правда, з рівномірним рухом ми дуже рідко подибуємо ся. Примір, поїзд виїзджаючи з стації іде рухом прискореним, а вїзджаючи на стацію іде рухом опізненим. Все-ж коли ми хочемо довідати ся про його рівномірний рух, так вишукуємо скорість середну, себто ту, з якою він мавби порушати ся, щоб переїхати означену дорогу в означенім часі рівномірним рухом.

Тоді дорога = скорости × час, або д = сч. Коли с = 50 миль на годину, а ч = 2 годинам. Тоді д = 50 × 2 = 100 миль.

Нерівномірний рух. Коли тіло порушаєть ся не все з однаковою прудкостию, тоді такий рух зветь ся нерівномірним. Але й нерівномірний рух ділить ся ще на два роди: на позитивний або прискорений і негативний або опізнений.

Прискорений рух є тоді, коли тіло порушаєть ся чимраз скорійше; **опізнений** тоді, коли прудкість чимраз менша.

Припустім, що тіло порушаєть ся по рівній і простій дорозі 200 центиметрів на секунду, а по 10 секундах 350 центиметрів на секунду, тоді збільшене скорости в 10 мінутах є 150 центиметрів на секунду. Колиб се прискорене було рівномірне, збільшене скорости виносилоби що секунди 15 центиметрів на секунду. Се власне є прискоренем.

Колиб скорість зменшила ся в 10 секундах до 50 центиметрів на кожду секунду, тоді зменшене скорости в 10 мінутах виносилоби 150 центиметрів на секунду. Якби се зменшене скорости було рівномірне, то згуба скорости що секунди булаби 15 центиметрів на секунду.

Нерівномірний рух є степенем зміни скорости.

Рівномірно-прискорений рух. Представмо собі, що скорість якогось тіла збільшаєть ся все однаково — 2 центиметри на секунду, так

в 0	секундах	скорість	= 0	центим. на секунду
в 1	„	„	= 2	„ „ „
в 2	„	„	= 4	„ „ „
в 3	„	„	= 6	„ „ „
в 4	„	„	= 8	„ „ „
в 5	„	„	= 10	„ „ „

Означивши секунди буквою ч, скорість с, а рівномірне прискорене п, тоді буде

с = ч × п.

Словами се кажемо: Скорість в рівномірно-прискоренім русі рівнаєть ся часови помноженому через прискорене.

Пересічна скорість. Тіло, що зі стану спочинку перейде в рух і буде порушати ся з рівномірно-прискореною прудкостию що секунди 8 центиметрів на секунду, то скорість його руху при кінці

	1-ї мін.,	2-ї,	3-ї,	4-ї,	5-ї,	6-ї,	7-ї,	8-ї,	9-ї,	10-ї,
буде	8 цм.,	16,	24,	32,	40,	48,	56,	64,	72,	80,

Отже, на початку, коли воно буде в спочинку, скорість буде 0 центиметрів; при кінці 5 секунд 40 центиметрів; а при кінці 10 секунд 80 центиметрів на секунду.

Збільшене в першій половині часу є те саме, що й в другій половині, а тому середна (пересічна) скорість рівнаєть ся половині першої і остатної скоростий, себто, = ½ (0 + 80), або 40 центиметрів на секунду.

Колиб початкова скорість руху була 5 центиметрів на секунду, то при кінці

	1-ї мін.,	2-ї,	3-ї,	4-ї,	5-ї,	6-ї,	7-ї,	8-ї,	9-ї,	10-ї,
булаб	13 цм.,	21,	29,	37,	45,	53,	61,	69,	77,	85,

Пересічна скорість є та, яку мало тіло в половині часу, себто, 45 центиметрів на секунду, що = ½ (5 + 85) або рівнаєть ся половині суми початкової і остатної скоростий, як і передше.

---

1) Орел перелітає 30 метрів на секунду, кілько кільометрів перелітає він на годину?

2) Тіло порушаєть ся в 1-ій секунді 1 метер, в 2-гій сек. 3 метри, в 3-тій сек. 5 метрів, в 4-тій сек. 7 метрів.

Знайти пересічну скорість.

3) Скорість якогось тіла в означенім часі є 40 цм. на секунду, а прискорене є що секунди 5 цм. на секунду. Яка буде скорість того тіла ½ мінути пізнійше.?

4) Скорість 36 кільометрів на годину виразити в центиметрах на секунду.

(Дальше буде).

М. Мігайчук

ПОЧАТКИ ХЕМІЇ.

(Продовжене.)

Розуміеть ся, що два таких атомів творять один молекул; і тому кажемо, що молекул може, а атом не годен сам собою істнувати.

Коли хочемо з двох субстанцій зробити якусь нову дану субстанцію, так на се треба найменше по одному молекулу від однієї і від другої субстанції. Приміром, хочемо злучити водень і кисень і зробити воду; тут нам треба одного молекула водня, а одного молекула кисня, або, инакше сказати, нам треба найменше одного і другого, бо в меншій скількости вони не істнують. Представимо се ось так;

$$H_2 + O_2 \longrightarrow H_2 O.$$

Два атоми водня, а два кисня дадуть один молекул води, в якому буде тільки три атоми, себто два водня, а один кисня. З сего виходить, що один атом кисня лишаєть ся не зужитий. Тому треба взяти два рази по два атоми водня, і тоді їх злучити з двома атомами кисня. В такім разі дістанемо два молекули води, де не позістане незужитого атома.

Уявімо се ось так:

$$2\,H_2 + O_2 \longrightarrow 2\,H_2 O$$

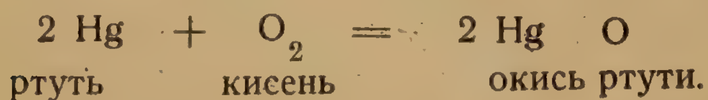
Така як раз хемічна зміна робить ся при витворюваню води з водня і кисня. Писане таких формул при виображеню хемічних змін звемо **хемічним рівнанєм.**

Тепер для ліпшого вирозуміня, що таке хемічне рівнане, подаємо тут три приклади:

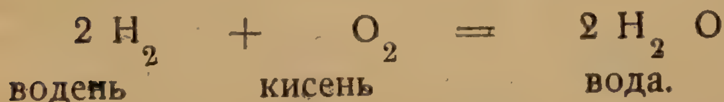
$$4\,Fe + 3\,O_2 = 2\,Fe_2 O_3$$

залізо — кисень — окись заліза (ржа)

$$2\,Hg + O_2 = 2\,Hg\,O$$

ртуть — кисень — окись ртути.

$$2\,H_2 + O_2 = 2\,H_2 O$$

водень — кисень — вода.

Вже передом було сказано, що молекул є найменшою частиною якої будь субстанції, що може сама собою істннувати; також — що на один молекул кисня йде що-найменше два атоми. Тому якраз і не пишемо один атом з поодинока, наприклад, булоб зле і не правильно писати

$$O + H_2 \longrightarrow H_2 O$$

бо тут ми представили кисень лише одним атомом, який стоїть з осібна сам, а се не можливе в хемії. Щоб се поправити, нам треба писати

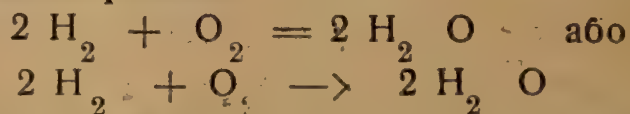
$$O_2 + H_2 \longrightarrow H_2 O_2$$

Тут ми взяли два атоми кисня, а чотири атоми водня і перемішали їх в два молекули води. Сих два молекули складають ся з шістьох атомів. Хтось запитає, як можна читати $2\,H_2O$, як шість атомів? На се відповідь така: число 2 перед символом H_2 значить, що H_2 взято два рази, і O два рази, себто O_2.

Друге питане може бути: а на що взято аж чотирі атома водня, коли на один молекул води, йде лише два атоми водня, себто, $H_2 O$? Тому, взято чотири атоми водня, що один атом кисня злучуєть ся з двома водня при витворюваню води. Один атом кисня, не мож було взяти, бо він сам не істнує, лише по-два разом або більше, отже, коли взято два атоми кисня, треба було взяти чотирі, так щоби стало обом по два.

Людина виучуєть ся писати хемічні формули ступнево, і аж з часом, по довгій праці над сею річею пише їх легко, майже без надуманя. Так як звичайний писар пише яке будь слово без надуманя які букви якраз уживати.

Спершу пишемо так звану **пробну формулу,** бо, наприклад, ми знаємо, що на воду треба кисня і водня і що вода складаєть ся з $H_2\ O$, отже $H_2 + O_2 \longrightarrow H_2 O$ є пробною формулою. З пробної фомули робимо правдиву формулу, себто робимо **хемічне рівнане.** А щоб хемічне рівнане зробити з пробної формули, треба додати 2 перед H_2 себто, написати $2H_2$, а на другім боці знака —> додати 2 пеерд $H_2\ O$ себто, написати $2\ H_2\ O$. Отже тепер вийде **хемічне рівнане:**

$$2\,H_2 + O_2 = 2\,H_2 O \quad \text{або}$$

$$2\,H_2 + O_2 \longrightarrow 2\,H_2 O$$

При витворюваню ржі з цини, уживаєть ся цину і кисень. Формулу на ржу з цини пишеть ся $Sn\ O_2$.

Отже, тут пробна формула буде:

$$Sn + O_2 \longrightarrow Sn\,O_2$$

З сеї формули бачимо, що до неї не треба додавати ніяких цифрів, бо тут пробна формула вистарчає на порівнане. Однак одна річ тут є, що потребує зверненя уваги, а се те, що

(Дальше буде).

Початки Біольоґії.

(Продовжене).

Як з насіня виростає рослина.

Цікаво знати, як з малого насіня виростає рослина, часом така величезна; з дрібненької мачинки, наприклад, виростає огрядний мак, або з жолудя — здоровенний дуб.

В кожнім зернятку є **зародок** рослини, так само, як в яєчку містить ся зародок пташки; в тім рослиннім зародку є початок житя. В малих зернятках тяжко побачити зародок голим оком, але в більших зернятках, або насіню, його можна бачити легко а найкраще — у фасолі.

Здіймивши шкіру з фасолі, ми зараз побачимо на однім боці її якийсь ніби хвостик, котрий далі вростає в саму фасолю. Щоб побачити, що там далі в середині, розлупимо її на ті дві частки, на котрі вона легенько поділяєть ся, що з одного боку неначе горбатенькі собі, а з другого, де стуляють ся, зовсім рівні та гладкі. Рознявши її, побачимо, що той хвостик своїм вершком злучує обидві ті частки, а далі кінчить ся двома блідими пелюстками. Се можна ліпше побачити тоді, коли фасоля побуде у вогкім і теплім місці через кілька день. Тоді шкірка її легенько здійметь ся, і все в середині краще буде видко, а на тих блідих пелюстках, побачимо навіть тоненькі жилочки, неначе справді на листочках.

Те саме можна побачити і в насіню соняшника, гарбуза, кавуна, огірка, і в зернах гороха, вишні, сливи, оріха, котрі також легенько розлуплюють ся на дві частки, як і фасоля, тільки той хвостик і насінняні листочки в них будуть дрібненкі, що просто на взір їх або не дуже знати, або і зовсім не знати, без побільшаючого шкла.

Рослинний зародок має все те, що потрібне рослині; кінчик хвостика, себто, її корінь, вершок хвостика — стебло, два бліденьких листочка — її перше листя, а між ними ще малесеньку брунечку, з котрої пізніще буде рости далі стебло, і другі листя.

Зародок в зерню рослини спить, аж поки не опинить ся в землі та не почне насисатись з неї вохкости, а тоді прокидаєть ся, росте і вже скоро стає йому там тісно, тоді він скидає свою одежинку, себто ту шкірку, витинає свій корінчик далі, і починає звичайне житє, користуючись землею собі на потребу.

Як саме воно діеть ся, се все добре можна побачити, коли навмисне посадити, наприклад, кілька фасоль, потім щодня будемо вибирати по одній та дивитись, як власне вони помалу мінять ся; тоді і довідаємось, що робить ся з зародком все далі та далі, аж поки він не виткнеть ся з землі та не почне жити, як дійсно рослина. Тут ми бачимо ось що: скоро зародок скине свою шкірку, зараз корінчик його починає пускати від себе на всі боки паростки, котрі все далі та далі протягують ся і добирають з землі що потрібне до житя рослині. Тоді стебло скоро витикаєть ся з землі, ніби ключечкою, тай прямує собі далі, виносячи на двір з під землі і ті насінняні частки, котрі його обгортали. Потім стебло виростає з своїми листочками.

Насінняні частки, се особливі листочки зародка; приміром, дві половини зерняти фасолі. В них припасено все те, що потрібне зародкови на покорм до того часу, поки він сам не почне користуватись землею. Се так само, як і в звірів; поки вони малі і самі не можуть дбати про їжу, тоді вони живлять ся тим молоком, котре достарчають їм матері, а потім самі вже шукають собі поживи. Так само і рослина; спершу поки в неї не виріс ще корінь та не виткнулось листя, вона живить ся тим, що її припасено в насінняних частках, висисає те звідти та з того і росте далі. Та не кожне насіня ділить ся на дві насінняні частки. Є богато ростин, що мають лиш одну насінняну частину; між иншими кукурудза, пшениця, ячмінь, овес, гречка і богато инших. Коли придивити ся до зерна або насіня, можна його дуже часто зачислити до тієї кляси се є з двома насінняними частинами, або до другої кляси з одною насінняною частиною. Коли рослина сходить з двома листочками, ось так як фасоля, так се знак, що вона належить до першої кляси, а коли лише стеблом наче голка, наприклад, пшениця, так се знак, що ся рослина належить до другої кляси.

(Дальше буде).

Іван Раківський

ПСИХОЛЬОҐІЯ.

НАРИС НАУКИ ПРО ЛЮДСЬКУ ДУШУ.

(Продовжене.)

5. ОСНОВНІ ПРИКМЕТИ ДУХОВИХ ПРОЯВ.

Заким приступимо до оповіданя про основи психольоґії, мусимо вперед поставити й розяснити собі питанє: що таке духові прояви? чим вони ріжнять ся від инших проявів в природі та які їхні основні прикмети?

Безліч ріжних проявів діє ть ся в нас і поза нами, та все таки всіх їх можна поділити на чотири великі громади:

1. Прояви фізичні, себто зміни стану тіл, при яких матерія тіл не змінюеть ся, примірòм: барва, тягар, удар, рух, гук і т. и.

2. Прояви хемічні, себто такі, при яких змінюєть ся матерія тіл, пр.: хемічний розклад води на водень і кисень, спалене дерева, вибух стрільного пороху і т. и.

3. Прояви фізіольоґічні; се такі прояви, що є чинностями приладів живих сотворінь: відживлюванє, травлене, розріст, множене і т. и.

4. Прояви духові такі, як: гадка, біль, радість, журба, віра, надія, любов, тощо.

Коли приглянемо ся близше тим чотиром родам проявів, зараз впадає нам в очі та велитенська ріжниця, яка заходить поміж трома першими родами проявів а останними духовими проявами. Звичайно психольоґія ставить три роди таких основних ріжниць. Перший рід тих ріжниць лежить саме в природі тих проявів. Отже:

1. Всі недухові прояви є вимірні, їх можна все виміритиі в якім місци вони відбувають ся, і як далеко та широко і високо вони простягають ся, вони займають все якесь місце, якийсь простір; духові прояви є **невимірні,** звісно, що неможна собі навіть і подумати журбу в виді трикутника, а втіху довгу на два метри: духові прояви немають ані постати, ані жадного виміру.

2. Всі недухові прояви відбувають ся все в якімсь певно означенім місци, духові прояви **немають гостро означеного місця.** Ми можемо з найбільшою певностею означити, де вдарив грім, де спалилось дерево, або де нам псуєть ся зуб, однакож, хоч ми й кажемо, що нас болить зуб, то той біль зуба, який ми так прикро відчуваємо, хоч і є в нас, та безпечно не сидить там, де зуб псуєть ся, про се знає добре той, кого хоч раз в житю боліли зуби; нема ваги, що духові прояви відбувають ся в нас, а не поза нами; можна б ще сказати, що вони відбувають ся в нашім нервнім укладі, однакож певно означити їхнього місця годі. Ми думаємо, відчуваємо, та бажаємо цілим нашим єством, а не в одному кутику нашого орґанізму.

3. Всі духові прояви є з'ображенями або вислідом тих з'ображень, себто, вони відбувають ся все в нашій сьвідомості, або є вже наслідком того, про що ми були сьвідомі. Недухові прояви зовсім не звязані з нашою сьвідомістею: сонце сьвітить, дощ паде і серце бєть ся в нас зовсім независимо від того, чи ми про се сьвідомі, чи ні.

4. Кожний духовий прояв відносить ся все до якоїсь річі, недухові прояви такого предмету немають. Грім бє без розбору куди попало, а коли він вдарить в дерево або чоловіка, то се цілком сліпий припадок; дерево горить все, коли до сього є відповідна температура, а чи від його полумя загрієть ся ніч, чи зварить ся горщик бараболі, чи запалить ся хата, се зовсім припадкова річ, яка з повстанєм полумя і горіня немає нічо спільного. Духові прояви відносять ся все до якоїсь річі: я бачу коня, чую голос приятеля, думаю про свою родину, відчуваю погорду до когось, бажаю їхати в гори; спостерігати **нічо,** думати про **нічо,** відчувати **нічо** та бажати **нічо** рішучо неможна.

5. Деякі психольоґи (Ілля Рабіє) подають ще пяту прикмету, яка має відріжнювати духові прояви від фізіольоґічних. Після того погляду духові прояви мають бути независимими від приладів людського тіла та у всякому разі не є чинностями яких небудь приладів людського тіла.

Однакож психофізіольоґи є як раз противної думки, а то, що духові прояви є чинностею мізку й нервів, зглядно инших відповідних приладів, та від них безумовно залежать. З огляду на се загал психольоґів сієї ріжниці непризнає.

Другий рід ріжниць лежить в способі, яким ми довідуємо ся про істнованє згаданих

проявів. Про недухові прояви ми дізнаєм ся все помічею наших змислів: барву і стать річей бачимо, голос людей і звірят чуємо слухом, зимно і тепло відчуваємо дотиком, запах рожі або страви занюхуємо, а про смак соли, цукру або овочів довідуємо ся змислом смаку навіть прояви фізіольоґічні в нашім тілі пізнаємо стільки, скілько їх можна спостеречи нашими змислами або відчути відповідними нервами.

Колиб ми тих змислів немали, миб й ніколи не дізнали ся про істнованє тих проявів і нема ваги, що дуже багато проявів є для нас зовсім незвісних, тому, що наші змисли або не в силі їх спостеречи, або в нас загалом нема відповідних змислів до спостеріганя тих проявів; згадаймо тільки хочби Рентґенівські проміні. Духові прояви пізнаємо зовсім без помочи яких небудь змислів, вони являють ся в нашій сьвідомости прямо без ніяких посередників, нам що найбільше треба звернути тільки увагу на те, що діеть ся в нашій души.

В наслідок того між недуховими а духовими проявами є ще одна велика ріжниця. Через те, що недухові прояви спостерігаємо посередно змислами, вони є **зглядними,** і не лиш тому, що наші змисли не є досконалими та помиляють ся, і їхні чинності можна легко зміновати, справляти, загострювати чи зміцнювати або ослаблювати, але також і тому, що ми ніколи не маємо тієї певности, чи те, що ми спостерігаємо, є дійсно таким, чи ні.

Духові прояви спостерігаємо безпосередно, без помочи яких небудь змислів, тому вони є **беззглядними і певними.** Ми дуже добре і зовсім слушно можемо вагати ся, чи той пес, якого ми саме бачимо, є справді чорним, та навіть чи він справді істнує, чи може нам тільки привидів ся, але про те, що нас болить голова, про те, що ми тепер саме думаємо, що ми саме журимо ся або тішимо ся, про те не можна вагати ся, се для нас певна дійсність.

Третий рід ріжниць між згаданими проявами лежить в їхніх цілях. Тут однакож мусимо зробити мале застережене, а власне, що багато вчених загалом не признає ніякої цілі в істнованю всіх проявів природи. Після того погляду всі прояви повстають тільки силою всемогутних законів, які об'условлюють їхне повстанє; а яку чинність сповнить даний прояв і яку вартість мають ті чинности для нас, се річ випадкова і зглядна. Без ваганя сей погляд можна в цілости примінити до фізичних і хемічних проявів природи: дощ паде там, де мусить впасти в наслідок відповідного обниження температури і надміру водної пари в хмарах, а коли він впаде на рілю і стане поживою для збіжа, — се припадок. Розуміеть ся, виїмок становлять тут такі фізичні та хемічні прояви, які витворює людина штучно собі на який пожиток пр. машини й фабрики. Про фізіольоґічні прояви в живих сотворінях, про чинности їхніх приладів, мусимо сказати, що вони все таки виконують якусь працю, що має якесь значінє для даного сотворіня. Наслідком тих фізіольоґічних чинностей живе сотворінє має спромогу утворювати ся, розростати ся, удержувати своє житє та розмножувати ся. Без відповідних приладів та без їхніх чинностей се булоб неможливим. Тому можна сказати навіть при повищім застереженю, що фізіольоґічні прояви мають на ціли піддержуванє житя поодиноких живин та всього житя в природі. Сьогож вони доконують. Духові прояви служать тільки частково до піддержуваня житя живин і природи, загалом же вони стремлять зовсім куди инде: наші думки звертають ся в найбільшій мірі до пізнаня всіх проявів в природі, себто, до пізнаня правди, наші почуваня пруть нас в напрямі того, що добре, а наші бажаня поривають нас до осягненя того, що красне. Тому маємо право сказати, що остаточною цілею духових проявів **є добро, правда і краса.**

„ . . у роскоші любови і бажаня,
в братерстві, у надії, у змаганю
до висших, чистих цілий є наш рай".

(І. Франко).

6. ДУША.

Духові прояви мають, як бачимо, зовсім противні прикмети, як недухові прояви: фізичні, хемічні й фізіольоґічні. Тому звичайно ми й протиставимо прояви духові проявам недуховим, звучи ті останні звичайно **матеріяльними** проявами, розуміючи се в той спосіб, що матеріяльні прояви є проявами **матерії,** а духові прояви проявами **духа.**

Істнованє матеріяльних проявів спричинює в нас переконанє істнованя матерії, а так само істнованє проявів духових викликує в нас переконанє істнованя духа або души. Так само, як наша матерія, себто наше тіло, обявлюеть ся барвою, тягарем, непроникливістею, просторістею, теплотою, а дальше, рухами, відживлюванєм, травленєм та всякими иншими фізичними та фізіольоґічними прикметами, так само знов наша душа, чи наш дух, обявляють ся сьвідомістею, вразливістею, спостеріганєм, думанєм, почуванєм, бажанями і стремлінями, загалом духовими проявами.

(Дальше буде).

К. М. Тахтарьов.

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОЇ КУЛЬТУРИ.

(Продовжене).

ГОЛОВА I.

1. Найраньший щабель суспільного і культурного розвитку людини.

Наука про викопалини, палеонтольоґія, свідчить про істноване людини за тих часів, котрі минули ще перед теперішним розміщенем води та суходолу. Ми не знаємо, скілько часу було потрібно на те, щоб місця попереднього істнованя людини зістали вкритими глибокими водами океану. А також не знаємо ми і того, як довго відбувало ся те переливанє вод, від котрого дно океану позістало новим материком, на поверхні котрого копають ся теперішні вчені. Але, певно, в сім випадку маємо думати не про кілька тисяч біблійних років. Час, зужитий на сформованя нових ґеольоґічних верств, що вкрили собою рештки попередньої людини, значить ся тими величезними змінами, котрі перетерпіла за той час поверхня земної кулі враз з бувшими на ній породами каміня, рослин та животин. За той час на летючій в просторі землі не раз відбуло ся переміщенє бігунів. Теплі країни ступнево зістали холодними, холодні — теплими. Рослини та животини пересували ся слідом за відходячим теплим підсонем, або гинули. Попередні суходоли ховали ся під заливаючими водами океану; попередні теплі країни вкривали ся полярними (бігуновими) ледами. А в иньших місцевостях ставало навпаки. Морські хвилі все більше і більше відливали від берегів, оголюючи дно океану. Поверхня дна океану робила ся новим материком. З величезних озер, повставших на місці попереднього океану, повстали величаві ріки. Величезні гірські хребти роспадали ся від руйнуючої роботи повітря і води. Рівночасно ж вкладали ся нові шари землі. Замісць попередних зникнувших родів рослин та животин, народжували ся нові. Замісць істнувавшого колись і зникнувшого людо-подібного єства зявив ся теперішний рід людини.

Але давні мешканці землі не пропадали без сліду. Найвитріваліщі части рослин та животин дотримали ся під прикритєм ґеольоґічних верств ріжних діб. Разом з рештками вигинувших рослин та животин подибуємо і рештки стародавної людини, сучасника мамонта та печерного відмедя. Численні роскопи, доконані у Франції, Анґлії, Німеччині, Австрії, Росії, Гішпанії, Портуґалії, і иньших країнах, скрізь показали сліди істнованя людини за так званої дилювіяльної, чи-то ледівцевої доби.

На якім же щаблі розвитку була людина за того часу? В місцевостях, що розповідають нам про найбільшу старовину (доби Шеля та Мустьє), часом окремо, а здебільшого з рештками кісток людини, мамута, печерного відмедя та стародавного носорожця, ми надибуємо ріжноманітні камяні решткй первісної культури людства; камяне начіне, головно мигдалево-подібні сокири зі скалок креміня, кварця, тощо; дуже незґрабно обсічених, часом тілки з одного боку. В верствах меньш давного часу (доби Солютре і Маделен) рештки мамута подибуєть ся рідше; він, видно, вже вимирав в той час. Але сліди істнованя людини, роблять ся більше ріжноманітними. Тут ми подибуємо вже ріжні камяні наконечники списів, подібних своєю формою до лаврового листка. Камінні ножі і шкробачки вже вроблені в деревляні колодочки, тощо. Поруч з камінними орудинами подибують ся також і річі зроблені з рога та кістки. Знайденє вогнищ показує, що вживанє вогню було вже звісне і в стародавну добу каміня, чи-то палеолітичну епоху, котра в певній мірі припадає на часи ледівцевої доби.

Поява декотрих виробів штуки, зображень мамута, північного оленя і иньших малюнків, вирізблених на кости, завершує стародавну добу каміня і наче чинить перехід до нової епохи каміня або неолітичної доби. Рештки людини і культури людства за сеї епохи геть богатші і ріжноманітніщі: наконечники списів і стріл, добре вироблені камінні ножі, сокири, добре обсічені з обох боків, часом з шлюфованого каміня з деревлянними та кістянними держаками. До сеї ж епохи відносять ся і так звані кухнянні рештки або Kjoekkenmoeding-и, знайдені вперше в Данії, а потім і в иньших місцевостях. Се невисокі купи всілякого смітя, котре вкриває собою площі на півсотки квадратових метрів. В них знаходять сліди стародавних огнищ, кістки всіляких жи-

вотин, — черепашки, багато камінних орудин та вироби з кости, а навіть глиняне начинє і ріжні прикраси — перстені, бранзолети, пацьорки, тощо. Такі ж річі подибують ся і в стародавніх місцевостях, де були таксвані надозерні будівлі, котрі були спершу в Швайцарії, а потім в Росії і в иньших краях.

Усі річі росповідають нам про культуру людства великої давнини. Особливо се треба сказати про ті річі, котрі тичуть ся найдавніщого — палеолітичного-періоду каміня. Однак, як не давні всі сі камінні орудини, а заледво вони свідчать нам про щаблі розвитку культури, котрі заледво вищі від того, на котрім будуть тепер сучасні Австралійці, а особливо недавно вигинувші Тасманці. Багато камінних орудин Тасманців обсічені тілько з одного боку. Їхня форма менш досконала, ніж та, яку надавала своїм орудинам первістна (палеолітична) людина Европи. Вони держали свою зброю пралюдина Европи. Генрі Линґ Рот власно так, як, припускають держала свою зброю пралюдина. Європи Генрі Линґ Рот досконало зучив культуру Тасманців і показав щабель її первістности. Се дало можливість Тейлорови сказати: „Коли де небудь позістались до новіщих часів люди, житя котрих мало змінило ся від часів ранньої епохи камінного віку, так здаєть ся такими людьми будуть Тасманці. Вони малюють нам житє людини стоячої близько до найнижчого з відомих нам рівнів культури“. Та нажаль, знищені білими людьми, Тасманці загублені вже для науки. Зникаючі на наших очах Австралійці стоять на трохи вищім щаблі розвитку, ніж Тасманці. Багато етнольоґів, а в тім числі і Кунов, уважають і Австралійців заступниками палеолітичної людини. Та все ж вони будуть на вищім щаблі розвитку культури, ніж перехід від палеолітичного періоду до неолітичного. Порівнанє австралійської культури з культурою первістної людини Европи, вказує нам велику однаковість. І коли орудини Тасманців розясняють нам, як палеолітична людина, сучасник мамутови, користала ся своїми орудинами, так житє ще не цілком винищених Австралійців дає нам можність студіювати і зрозуміти все внутрішне житє первістного людства.

Яких тілько відгадок та допущень не робило ся відносно первістного стану людства. Одні, з прикладу Арістотеля, уважали людину суспільною животиною і гадали, що людина від самої своєї появи жила невеличкими гуртами родин. Иньші ж, прихильники жидівських сьвятх переказів, — думали, що початково людина жила якимись відокремленими, безпечно-щасливими парами, подібно до біблійного Адама та Еви. Треті, подібно Гоббсови, доводили цілковито відворотно. Вони припускали, що початкові люди жили розсіяно; житє їхнє було станом невгаваючої ворожнечі, війни усіх, проти усіх.

Наша відомість дотично провадженя житя первістної палеолітичної людини в Европі обмежуєть ся дрібкою знаня про її матеріяльну культуру. Щож тичить ся суспільного боку її житя ті відомости майже нічого не кажуть. Уважне зученє Тасманиців та Австралійців почалось порівнавчо недуже давно. Тому нема диноти, що суперечки про первістний стан людства не вгамувались і досі. Ще надибують ся вчені, котрі, як Вестермарк, упевняють, що в початку люди провадили "самітний спосіб житя". Одначе велечезна більшість сучасних етноґрафів, етнольоґів та соціольоґів уважають таке запевненє припущенєм, чито гіпотецією, що немає жадної наукової підвалини, Справді, уважне зученє найбільш назадничих, найбільш нерозвинених ріжноманітностей людини, що найдужче наближуєть ся після свого побуту до первістного стану, рішучо не дає більш-меньш певних доказів, котрі моглиб поперти те припущенє. Але навпаки, зученє буту Австралійців яскраво сьвідчить про суспільне житє людей ранішніх віків каменю. Ще й за нашого часу вони живуть невеличкими мандрівничими громадами. Ті мандрівничі громади складають ся з кількох десяток чоловіків, жінок та дітей; вони мандрують у вічнім пошукованю собі рослинної та животинної поживи і звуть себе загальним іменем якого-небудь певного звіряти або рослини. А де-котрі з перехованих до сего часу в Австралійців звичаїв широких шлюбних стичностей переносять нас до якогось ще більш' первістного, півчередяного стану людства. Про те сьвідчать і прадавні перекази Австралійців пра казочні часи Алчеринґа.

Яким же чином, питаємо, з первістного півчередяного стану людства, розвинулось сучасне австральське суспільство? Що спричинило таку відміну! Уважне зученє з усіх боків суспільного житя Австралійців в значній мірі провиднює се надзвичайно цікаве і великої ваги питанє.

(Дальше буде).

Евген Єлачич

КОЛИСКА НАРОДІВ.

(Продовжене).

Що значить слово "йоянь", доси не вияснено в повні; Тілак толкує, що 30 йоянь значить 30 двадцятигодинних діб, які тягнуть ся полярний досвідок і світила полярна зоря.

Богато имнів Ріґведи присвячено боротьбі бога Індри за світло з богом пітьми Врітрою і його демонами Дазасами. І завсігди, коли говорить ся про темряву, вона зветь ся або „довгою пітьмою" або „безконечною пітьмою", що в жаднім разі не може бути тим самим, що наша кільканадцять годин довга ніч.

Ось деякі молитви з Ріґведи (II, 27, 14):

Простіть, Адітэнки Варуно, Мітро,
Що проти вас коли ми прогрішили!
Введи нас, Індро, в твій спокій і ясність,
Щоб довга пітьма нас не обгорнула.

В иншім имні (VII, 67, 2) говорить ся:

Горить огонь вже, що ми розпалили,
І видко вже краї самої пітьми;
На сході вже зоря палати стала,
Схопившись для окраси доні неба.

В Атгарваведі (XIX. 47) є подібна молитва, що добре малює пригноблений стан тубольця полярного краю при наступленю довгої полярної ночи:

Все, що живе, шукаэ в ній спокою.
Та нам кінця її ніяк не видко.
О дай нам, довга, довга темна ноче,
Кінець твій бачити, бачити кінець твій!

Всі ті слова про довгу темряву трудно зрозуміти инакше, як тільки так, що вони оначають важку, довгу полярну ніч, яку пережити геть тяжше, як пережити коротку ніч.

Один имн Ріґведи (X, 138, 3) прославляє побіду бога Індри, доконану в воздушнім просторі. Він побіджає злого бога Врітру і звільняє зорі та поневолені води, а потім виводить сонце на небо.

О півдні сонце розпрягло свій віз.
Героя варварів знайшов бог Індра,
І зруйнував враз із Раджішваном
Твердині Піпру, духа-чародія.
На недоступну кріпость вдарив сміло,
Порозбивав безбожного комори,
Забрав з них скарби скриті, сонце й місяць,
А ворогів порозбивав громами.
Поражений незможною стрілою
Поляг лукавий, хоч могутний Врітра,
Та боячи ся стріл Зоря прекрасна,
Покинула свій віз і ну втікати.

Тут у першім рядку ясно говорить ся про поставлене сонця посеред неба. Коментатори надаремно силкували ся пояснити, що може значити опис такої невиданої появи. Бож навіть найбуйніща фантазія ледви чи може додумати ся до зупиненя сонця на небі. Даремно пробували пояснити се місце як опис міненя сонця. При міненю сонце затемнюєть ся, але хід його не зупиняєть ся. Порівнювали сей вірш з більшим оповіданєм про те, як на просьбу Ісуса Навина сонце зупинило ся на небі і стояло на місці доти, доки він не розбив своїх ворогів. Але в Ведах ніде не можна знайти такого, щоб боги і сонце міняли свою природу для догоди людям. В иншім уступі Ріґведи (VII,87,5) сказано, що „бог Варуна гойдав на небі сонце, так як у колисці". Порівнюючи се місце з вище наведеним віршем про зупинене сонця на небі, сама собою насуваєть ся думка, що треба тут відкинути всякі персоніфікації, символи і инші фантастичні елєменти, а бачити досить докладний опис руху сонця в певну пору довгого полярного дня. Близько бігуна не тяжко бачити, як сонце, підвівши ся на певну, невелику височину понад обрієм, зупиняєть ся, стоїть якийсь час на місці, а потім вертає назад. Се після нашого календаря буває дня 9 Червня. Не тяжко спостерігати також колисане сонця, коли воно не ховає ся під обрієм, а тільки раз приближає ся до нього, а потім підіймає ся знов троха вгору.

Не важко супроти сього зрозуміти також инші подробиці вище наведеного имну. Зіставляючи їх з иншими уступами, бачимо, що згаданий тут хитрий демон Піпру теж саме що Дазас, бог пітьми. Він занапащує сонце і, живучи сам у сумрачній палаті тьми, держить там у неволі сонце і зорі. І ось бог Індра, він же й Арія (праотець арійського племени), перемагає його, руйнує його твердиню, увільняє сонце на небі, задержує його на однім місці, не даючи йому ховати ся, себто зробив довгий полярний день. Все те вияснюєть ся зовсім просто, коли брати ті описи не як алеґії та фантазії, а тільки як образову (в давних часах люди не могли инакше говорити, як образами) уяву реальної дійсности.

V.

Коли правдиве північне походженє Индоевропейських народів, так можна надіяти ся знайти також инші сліди та спомини про їхне пробуванє на півночи. До таких слідів належать числа днів і місяців у році. На самім бігуні є тільки те, що в Ведах зветь ся „день і ніч богів“, себто рік складає ся тільки з одного дня і однієї ночи. У нас рік розпадає ся на 365 днів.

Але між роком зложеним з одного дня й ночі, і роком з 365 діб є посередні щаблі, залежні від меншої або більшої близькости до бігуна. І ось у обрядах і переказах многих народів, не самих тільки Гиндусів та Перзів, можна знайти сліди року, що мав менше як 365 днів. І так пр. відомо, що вже в історичних часах египетські астрономи і жерці дійшли до того, що замість давніщого року зложеного з 360 днів, приняли рік з 365 днів. Але давне число 360 лишило ся постарому в релігійних обрядах у всіх тих випадках, де символізовано число днів року.

В капищі Озириса в Тебах була встанова наповняти кожного дня молоком 360 свячених чарок. Инший обряд вимагав, щоб кожного дня кожний жрець виливав у окрему посудину глечик води, і таких жерців було всіх 360, навіть тоді, коли в році приняте було число 365 днів. Се число 360, що відповідало дійсному числу днів року для наших предків, що жили значно вище на північ як ми, заховало ся й доси в цілім цівілізованім світі, як один з прінціпів ґеометрії, що колесо ділить на 360 ступнів. Для давних, так сказати первісних математиків було зовсім природно поділити круг, колесо, сю емблєму замкненої площі та коловерту явищ природи і руху світил небесних, на число днів у році яких тоді числили 360. Пізніще, коли предки Єгиптян осіли над Нилом, вони переконали ся, що днів у році більше, як 360, але поділ круга так само, як і звязані з ним обряди, лишили ся по старому.

VI

Спомини про рік, що мав менше як 365 днів і менше як 12 місяців, заховали ся в переказах Индоевропейців, а особливо в Ведах і Авесті. Вище вже згадано, що предкам Индоевропейців була відома довга полярна ніч і довгі зорі, що тривали 30 діб. В тих полярних країнах, де між кінцем ночи і початком дня протягом 30 діб „нема ні ночи, ні дня“, а є тільки світло полярної зорі, в тих краях сонце понад обрієм видко приблизно сім місяців у році. Ті 7 соняшних місяців складають ся з одного довгого дня, що треває 3 місяці, і з 4 місяців, у яких чергують ся день і ніч. Таким способом рік розкладає ся приблизно ось як: три місяці полярного дня, 2 місяці зі зміною дня й ночи, один місяць зорі, 3 місяці полярної ночи, один місяць зорі і 2 місяці зі зміною дня й ночи.

У Ведах оповідаєть ся ряд леґенд про богиню Адіді та її 7 синів, 7 Адідієнків. Ті Адідієнки персоніфікують собою 7 лиць сонця в ріжні місяці року. Говорить ся про 7 Адідієнків, або 7 сонець, або 7 прикмет сонячного лиця. Коментатори пробували навязати леґенду про 7 Адідієнків до 7 красок веселки, але памятки старогиндуської літератури та народні традиції Индоевропейців не дають підстави думати, щоб давні народи уважали веселку розломанєм сонячного світла на 7 барвистих кольорів. Всі давні народи уважали веселку як самостійний небесний знак, або божество, а не як оптичне явище розломаного соняшного проміня. Натомість з Веди виходить ясно, що Адідієнки представляли собою щось зовсім відмінне від красок веселки. В Ріґведі (X, 72, 89) говорить ся про 8 Адідієнків. Адіді, яку звичайно представляють в образі птаха, знесла 8 яєць і вивела 8 синів. З них 7 вона привела до богів, а восьмого, якого назвала Мартанду (мертвороджений), викинула геть. „Се стало ся в давних часах“, говорить ся в имні. Тілак звертає увагу на те, що в пізніщих книгах Вед і в ще пізніщій гиндуській літературі дуже часто говорить ся про 12 Адідієнків або 12 сонець, які очевидно не що инше, як персоніфікації 12 місяців року. Тілак доводить основно, що коли 12 Адідієнків являють собою 12 соняшних місяців у році, так 7 Адідієнків старших имнів Ріґведи також персоніфікують собою 7 соняшних місяців полярного року. В имні зазначено виразно, що се стало ся за давних часів, коли Адіді явила ся до богів тільки з 7 синами. Те, що у неї був ще восьмий син, Тілак пояснює, як слід переходового часу, коли крім 7 соняшних місяців був і ще один неповний, який з часом перейшов у полярну ніч.

VII.

Приймаючи гіпотезу про полярне походженє Индоевропейців, ми мусимо здогадувати ся, що їхні пращурі жили первісно досить близько бігуна, а потім помалу, почали пересувати ся на південь. Початок того пересуваня мусів іти дуже помалу і природним являє ся припущенє, що в переказах могли заховати ся спомини про поодинокі його етапи. Чим далі від бігуна, тим більшим робило ся число

соняшних місяців. І справді в Ведах можна знайти цілу низку свідоцтв про те, що рік мав 10, 9, 8 і навіть 7 соняшних місяців.

У Ріґведі знаходимо опис цілого ряду старих жертовних обрядів, що називають ся „обряди наших вітців“, які після свідоцтва Ріґведи уставлені в дуже давню давнину. Наводять ся також назви тих „наших вітців“, правдоподібно назви найдавніщих жрецьких родин, яких праотці зробили ся майже богами і уважали ся основниками культу. Імя одного з тих праотців, Атгарван, імя найдавніщого перського жерця, чтителя огню. В Ріґведі йде мова про дві родини „наших вітців“ Анґірасів, а власне про Наваґвасів і Дашваґвасів. Обидві ті родини, віддають великі прислуги богови Індрі в його боротьбі з Валою. Своїми жертвами вони помагають йому побороти ворога. Жертви і співані при них пісні мали метою покріпити бога для боротьби, підготовляти його до неї. Бог Вала грабував сонце і держав його в полоні, поки Індра не перемагав його і не вертав сонце та зорі на небо. Наваґваси і Дашваґваси співами і жертвами покріпляли бога протягом усього року аж до початку боротьби, коли Індра запускав ся в підземні палаци Вали за сонцем. У Ріґведі сказано ясно, що ті обряди покріпленя бога сповняли ся що-року протягом 10 місяців. Чомуж власне 10 місяців треба було готовити Індру перед вирушенєм до боротьби з Валою? Тілак пояснює се тим, що Наваґваси і Дашваґваси виконували свої обряди за тієї доби, коли пращурі Индоевропейців жили в країні, де в році було лише 10 ясних місяців, вчисляючи в те двомісячні досвітки зір, а два місяці приходили на полярну ніч. Протягом тих двох темних місяців, жертов не приношено; вони були непотрібні, бо Індри не було на зверхнім світі. Сонце було в неволі, а Індра заглубив ся в підземне царство, щоб добути сонце назад.

Не мале значінє мають також рокові жертви, т. зв. „жертви коров“. Під коровами, як се видно з багатьох безсумнівних доводів, треба розуміти соняшні дні. Ті жертви повинні творити ся усей рік, і справді тепер їх приносять протягом усіх 12 місяців. Та разом з тим у багатьох місцях говорить ся, що ті жертви можна приносити лише протягом 10 місяців. Памятаючи, що значінє тих жертов щільно злучене з соняшними днями, годі зрозуміти той припис инакше, як тільки так, що щоденна жертва, яка тепер приносить ся протягом усіх 12 місяців, колись могла бути приношена тілько 10 місяців, бо цілі два місяці в році не мали ані одного соняшного дня: в них стояла полярна ніч. Коли при пересуваню на південь у році зявило ся 12 соняшних місяців, обряд привязаний до соняшних днів прийшло ся творити протягом усіх 12 місяців, але в памяти народів лишило ся, що давніще він творив ся протягом 10 місяців. Памяткою того десятимісячного року наших предків являєть ся також римська номенклятура місяців. У давнім Римі Червень називав ся Quintilis, Липень Sextilis, а далі йшли назви приняті тепер романськими та ґерманськими народами: September, October, November, December. Переказ говорить, що римський король Нума Помпілій до первісного десятимісячного року, який починає ся очевидно від Березоля додав 2 місяці: Januarius (чи справді на честь бога Януса, чи може радше в звязку з словом janua, брама, значить місяць, що відчиняє новий рік) і Februarius (місяць панованя пропасниці, febris). Сам собою насуваєть ся звязок тієї десятимісячної номенклятури з вказівками Вед про десятимісячний рік предків Индоевропейців. Два тяжкі місяці полярної ночи не йшли в рахунок, а рік, що починав ся Березолем, кінчив ся Decembr-ом, себто, десятим місяцем.

На подобу гиндуської традиції про жертви коров, символів соняшних днів, надибуємо також у инших Индоевропейських народів леґенди про вівці, корови і т.и., під яким треба розуміти дні року. Цікаво, що в традиціях ріжних народів се число неоднакове, але ніколи не доходить до числа 365, числа днів у нашім році. Грецькі леґенди говорять, що Геліос (сонце) має 350 коров (днів) і 350 овець (ночий). В ґерманській мітольоґії говорить ся про 700 злотих перстенів коваля Вілянда, при чім під перстенями треба розуміти 350 днів і 350 ночий. Все те найлекше поснюєть ся як спомин тих часів, коли люди жили в краях, де справді в році не було 365 днів, але менше, або де кілька днів, 5, 10, або навіть 60 припадало на полярну ніч.

Дуже важні в гиндуськім богослуженю т. зв. „жертви Соми“ також мають сліди споминів про менше число днів у році і про полярну ніч. Сома, се святий напій приготований з соків певної ростини. Йому присвячено богато имнів, і він є напоєм головно бога Індри. Бувають денні і нічні жертви з виливанєм Соми. Нічних жертв може бути не більше як 100 на рік. Маючи на увазі значінє тих жертв, що Сома повинен покріпляти бога в часі його боротьби з ворогами, можна приняти за певне поясненє Тілака, що жертви Соми приношено в часі полярної ночи, коли Індра боров ся за визволенє сонця. Ось чому нічні жертви Соми могли тревати найвище 100 ночей або менше. Коли люди жили в краях з десяти-місячним роком, ніч тревала 100 діб, і жерці весь той час покріпляли Індру Сомою.

(Дальше буде.)

М. Мігайчук.

Жертва Мійського Блеску.

(Продовжене).

(Петро сьпіває. Настя кінчить лагодити вечерю і теж помагає сьпівати.)

Ніч яка, Господи,
Місячна, зоряна,
Видко хоч голки збирай,
Вийди, коханая,
Працею змореная
Хоть на хвилиночку в гай.
Сядемо в купочці
Тут під калиною,
І над панами я пан!
Глянь, моя рибонько,
Срібною хвилею
Стелить ся полем туман. і т. д.

Василь (входить зібраний). Ти, Петре, певно співаєш, бо голоден. Но, сідаймо вечеряти. (Сідають) Знаєш Петре, я маю такого шваґра, що як голоден, то співає, а як змерз, то свище.

Петро. А що він робить, як він залюблений так, як я в Марійці?

Настя. Без неї сумує, а коло неї плаче.

Петро. Ов, то зле.

Василь. А ти що робиш, як ти залюблений, от хоч би і так як тепер?

Петро. Ой, нема! Я душею вже там, а сам бої Марійки, а тілом на фармі; в день коло снопів, а тепер у вас.

Настя (до Василя). Та ви беріть перше мяса, а не яґід. Ви нічо лише за солодким тепер шукаєти. Ось беріть мяса та підкріпляйти своє тіло, бо вашої душі тут однаково нема.

Петро. Ой, нема. Я душею вже там, а сам тут. Бо знаєти той Джов Смідт, він також до Марійки копаєть ся. В него автомобіль і машинка до фотоґрафії, то він заберає дівчата нераз зі собою, а часом і молоді жінки. А вони дурні ідуть.

Василь (показує палцем мовчати). Е, що там Джов, він чужий Марійці, а вонаж розумна дівчина на німака не буде дивити ся. (Чути, що хтось пукає в двері.)

Василь. Прошу!

(Входить Джов з Процихою. В Джова рукавиці від автомобіля, а в Процихі капелюх з вельом.)

Джов. Ґуд івнінґ містер Стаков.

Василь. Добрий вечер вам пане Шмідт. Прошу сідати.

Джов. Тенькс. Якже паня Стаков має ся?

Проциха. Ти мене Джов, перебіг, і я не сказала свого привитаня. Ну, якже там, Насте,— здорова? Я казала, що то на довго не буде. (До Василя) То, знаєте, містир, є такі слабости кобітскі, що хлопи не знають про них.

Василь. Та оно так; жінка дивне сотворіне.

Петро. Але гарне.

Джов. Більше чудове і найбільше краще від Бога взяте. Чи не так, місис Просика?

Проциха. Ая, Джов. Ти маєш дуже мудру голову і знаєш, щокому належить ся. Ми, Насте, (Се є я і Джов) їдемо на музики і ми повернули по тебе, щобись троха відсвіжила ся, бо деж сидіти в хаті та в хаті. То для кобіти за тяжко.

Петро. О, є; для кобіти зле, але для жінки, то добре, і краще ніж фошкати ся з джеками.

Проциха. Га?

Петро. Ая.

Джов. Піт, ю ар радер ту смарт.

Петро. О, я шмарую, що лише можу.

Василь. Джов, як же там твій автомобіль?

Джов. Ґуд, тенькс... Я повернув за місис Стаков, бо они певно падут на денс, то можут з мною поїкати, коли ви затайред від роботи.

Проциха. Так є, Ти Насте поїдеш, а хлопи підуть пішки, як собі хочуть. На автомобіли є Кийді і Джесі.

Петро. Хто там є?

Проциха. Е, тобі забогато. Ти як би все знав, то бис посивів.

Василь. Збирай ся, Насте, тай підем. (Настя виходить з Процихою до спальні.)

Джов. Гав из ди трешінґ, Піт?

Петро. Буду женити ся Джов, то знай, що добре.

Василь. О, так; Петро в нас скоро вже вочеловічить ся.

Джов. З Кийди?

Петро. Не з „Кийди", не думай, а з такою, котра не перевертає свого імя, а каже ясно, що вона Марійка.

Джов. Не треба, щоби з Мирі.

Петро. Та кажу, що не з „Мирі", а з Марійкою.

Джов. А, нонсенс!

Проциха (входить з Настею вдягненою). Що ти, Джов, з Пітом зайшов, він фармер, а ти собі ґуд бой, я тебе все лайкую.

(Петро і Василь одягають ся.)

Василь. Е, що там хто кого "лайкує", всі повинні любити ся, а не "лайкувати ся". Тепер власне, коли Господь потішає нас добробитом, ми повинні жити, як братя і забавляти ся, як пристойно людям. Отже всі ідемо на забаву. Нехай все гуляє: старе, молоде, вбоге і богате! Чесна забава, се розрада наша. Їдемо! (Гасить світло. Всі виходять.)

Заслона спадає. Кінець першій дії.

ДІЯ II.

Сцена: Фармерська хата після старокраєвого стилю.

Дієві особи: Три дівчині, три хлопці, Пилип, Пилипова, Василь, Настя, Петро, Джов, Процима, Марійка і двох музиків.

Коли заслона підносить ся, молодь гуляє польки. Пилип тримає лямпу в руках, а Пилипова приплескує до танцю.

По часі перестають гуляти.

Джов (до Марійки, котра стоїть коло Петра). Гав ду ю лайк ди денс Мирі?

Марійка. До мене прошу вас, містир Шмидт, говоріть по українськи і не називайте мене „Мирі", але Марійка, бо я свого імени не хочу змінювати.

Джов. Та ти, Марійка, негнівай ся я звик говорити по анґлійськи, бо се мені рідніще.

(Пилип переходить через сцену і виходить на ліво. Молодь де що говорить і посмішкуєть ся).

Марійка. Оно так, містер Шмидт, я не проти вашої анґлійщини говорю, але проти називаня мене "Мирі", бо оно так, коли Українець говорить до Українця, то все повинен говорити по-українськи, а не мішати одно з другим. Однак, так як ви, то я вам не перечу говорити по анґлійськи, лише не кличте мене „Мирі", і вже я буду готова вас любити.

Джов. Но, то ходи сюда, Марійка, я щось маю тобі сказати (Марійка відходить на бік від Петра).

Пилип входить). Хлопці і дівчата! прошу вас заходіть до сеї великої хати, бо коли ще більше зійде ся, то тут подушите ся. Се замала комната до гуляня. А от кума Процима вже ледво дихають від тісноти. А я прошу заходіть сюди. Но, дівки! ходіть, а за вами хлопці підуть хоть би і в огонь. Прошу.

Петро. Алеж, вуйку Пилипе, для мене не тісно, мені ще за богато місця. Чим гуще, тим ліпре, я хочу, щоби до мене дівчата з усіх боків липли.

Процима. Нетра, щоби липли, Ти що такий дуже — мід? ти от собі фармерчина.

Петро. А ви що? квасна сіль, — тай все! Ану, хто до мене прилипне? Гей, дівчата! до мене, до мене, в мене повно чоколяд (дівчата біжуть до Петра, котрий роздає чоколяди. Джов лишаєть ся сам).

Джов. До мене! до мене! в мене чун-ґам. (Процима біжить до Джова, дівчата сміють ся)

Джов. Та гел! якби в місті, тоби дав айс-крім; а тут на фармі чого? Фарми — крийзі вайлд! Місто из ди плийс.

Настя. Маєте рацію містер Шмидт.

Джов. Ви одна розумна женщина, що розумієте мене.

Пилип. Нуж бо, прошу сюда! Гей, музики, вставайте!

Петро. Ні, музики ще заграйте тут мені козака, нехай я погуляю зі своїми посвому, покозацки! Дівчата, котра зі мною піде тропачка так, щоби аж хата трясла ся. Вуйку Пилипе! ідіть підпирайте хату, бо козак тут гуляє, а не „чувінґ-тобако".

Пилип. О, хата не впаде, она ще міцна, таж то з льоґів її будовано. (Музики грають козачка.)

Петро. Но кругом! (Всі гуляють, окрім Джова. Процима тягне Джова в танець, але Джов відпираєть ся. По часі стають гуляти.)

Пилип. Прошу сюда тут більше місця і ліпша підлога. Прошу, (всі виходять, окрім Джова, Насті і Василя).

Василь (жартом). Богато праці йде даром на фармі. Чоловік змучений від тих снопів, а тут гуляє аж впрів!

Джов. Ви робити тяжко, містер Стакоб?

Василь. Та ще і як тяжко, часом дуже тяжко. (Пилип вносить кілька крісел.)

Пилип. Прошу сідати, мої панове. Сідай, Насте. (Настя сідає; Пилип виходить.)

Джов (до Василя). Отож я думав, що вам так робити тяжко нетреба. Виж, містер Стаков, образований смарт чоловік. Ви годні собі раду дати без праці. Вам належить ся щось більше красне робити, як на фармі. Ідіть в бизнес, робіть гроші, жийте краще десь в місті, а не на фармі порпати ся в глині.

Василь. Оноб добре було йти в бизнес, але на бизнес треба капіталу.

Джов. Е, що капітал? Хто будь потрафить робити бизнес з капіталом, се вже і дурень часами потрафить. Але коли чоловік учений, смарт, то йому не треба капіталу. Він йде в бизнес, зачинає бизнес і робить гроші. Робить більший бизнес і жиє файно. Його жінка не вганяє за коровами по буші, доглядає більше гавзу і жиє як жінка належить ся жити.

(Дальше буде).

ЗОРІ ГРЕЦІЇ.

ЖИТЄПИСИ ГРЕЦЬКИХ ФІЛЬОЗОФІВ.

I.

Сократ.

468-399 Пр. Хр.

З анґлійської мови переклав М. Петрівський.

(Продовжене.)

Найдужче-разячим в Сократовім поводженю було те, що хоч відносно до себе він притримувавсь найтвердшої суворости, та до других він був до найвищого степеня лагідним і ґречним. Перший принцип, котрим він бажав натхнути своїх молодих слухачів, — була побожність і повага до богів; він переконував їх як найбільше притримуватись тверезости і вистеріґатись роскоший; представляючи їм, як те послідне позбавлює людину волі, найбогатшого скарбу, якого людина є власником.

Його спосіб викладаня науки чеснот був тим більше захоплюючим, що Сократ завжди проводив своє навчанє в напрямі розмови і без жадного витиченого методу. Сократ, без пропонованя певного пункту до дискусії, користав кожною нагодою, яка перша надарилась. Удаючи, що сам він бажає відомостий, Сократ перший давав запит, а тоді, користаючи з роспочатя розмови, приводив запитаного до висказу зовсім відмінного від того, котрий з початку розмови вважали за перший прицип. Сократ збував частину дня на розмовах того напрямку, про чесноти. До таких розмов кожний був повитаний і, після зізнаня Ксенофонта, ніхто від такої розмови не відійшов, не ставши кращою людиною.

Хоч Сократ нічого нам не полишив в писаню, але з того, що ми знаходимо в творах Платона та Ксенофонта, легко пізнати обидва принципи його етичного знаня та манеру якій він викладав їх. Одностайність заслугуюча на увагу (передовсім в його способі диспутованя), як переказана тими двома Сократовими учнями, є певною вказівкою методи, котрої тримав ся Сократ.

Годі зрозуміти, як людина, котра напоминала всіх людей шанувати богів, та яка навчала, мовляв, молодь уникати та полишати усяке лихе, могла бути сама засудженою на смерть за безбожність і як псувач молоди. Сей ганебний і непоправдї зроблений засуд, мав місце під час розрухів і за бунтівничого уряду трийцятьох тиранів. А причина була ось яка:

Крита наймогутніщий з тих трийцятьох тиранів, як і Алкивяд, був колишнім Сократовим учнем. Але обидва вони, будучи струдженими фільозофією, засади якої противились їхній амбіції та роспусті, вони з часом, занехали фільозофію. Крита, з бувшого учня, ставсь Сократови запеклим ворогом. Та ворожнеча почалась від тоді, як Сократ зганив його за певний лихий вчинок та намагав ся привернути Криту до каятя. Колиж Крита став одним з трийцятьох тиранів, нічого иншого не мав на думці, як знищенє Сократа, котрий, до того, що не міг знести тієї тиранії і говорив проти них з великою свободою. Бо, бачучи, що вони зачали засуджувати на смерть міщан і знакомитих людей, Сократ неміг повстриматись від зауваженя, в гуртку людей де стояв, що наколиб той, кому була доручена опіка над чередою, показував їм кожного дня мізерніщого та з меньшим числом худоби, дуже дивним булоб

наколиб той вам не признававсь, що він є нездалим пастухом.

Крита та Харикл, двох з наймогутніщих тиранів, чуючи, що той Сократів натяк найбільш тичить ся їх самих, зпершу установили, щоб ніхто в Атенах не важивсь учити штуки розумованя. Хоч Сократ ніколи не визнавав тієї штуки, але воно було легко бачити до чого намагав ся Крита, себто та уся постанова, було вимірене позбавити Сократа свободи розмовляти, як звичайно, на моральні теми з тими людьми, що згромаджувались навколо него.

Сократ, щоб мати докладне вияснене сего права, пішов був до авторів того закону; та коли він загнав тиранів в кут своїми запитами, вони просто сказали йому, що вони заборонили йому заходити в розмову з молодею.

Але, бачучи, що Сократова репутація була за велика, щоб впрост заатакувати його та закинути йому оскаржене, бо воно б стягло на них публичне невдоволене, вони задумали, що добре буде знеславити Сократа в очах громади. Се вони спробували за помочею комедії Аристофана „Хмари", в котрій Сократ був представлений як учитель штуки перевертаня правдивого на неправдиве.

Та комдія досягла своеї мети спубліченя Сократа. Мелетій виніс смертне оскаржене проти Сократа, в якім він казав: перше, що Сократ не шанував тих богів, котрі були визнавані в Атенах та те, що він впроваджував нових богів; друге, що він зіпсув молодь; мовляв, що він учив їх не поважати своїх родичів та судиів. Позивач жадав, щоб за ті два злочина засуджено Сократа на смерть.

Хоч як тирани не були люті (а передовсім Крита та Харикл) проти Сократа, певним є, що вони булиб не засудили його на смерть, колиб він спробував був хоч трохи скористати з сприяючих йому обставин. Але відвага та постава, з якою Сократ вислухав оскаржене, його відмовлене навіть заплатити кару, бо се булоб потвердило його переступство в певній мірі, а головно твердість, з якою він промовляв до судиів, коли був запитаний, щоб висловив, на яку кару він думає що він заслужив, влютив їх проти себе. Бо, з вірою у свою правду, Сократ відповів їм, що він заслужив бути утримуваним решту його житя громадським коштом. Се знов загострило лютість трийцятьох тиранів, котрі спричинили тепер засуджене Сократа на смерть.

Лісій, дуже вимовний фільозоф, зладив був оборончу промову, щоб Сократ міг скористати з неї, і виголосити перед судиями, коли буде покликаний зявитись перед ними. Сократ, вислухавши написану промову, признав, що вона дуже добра, але звернув, кажучи, що вона не для него. „Але чому", спитав Лісій", вона не для тебе, коли думаєш, що промова дуже добра?" "Ой, мій приятелю!" відповів Сократ," чи не може бути чобіт та ріжного ґатунку убране собі дуже добрим, та всеж не пристаючим до мене?"

Тепер, засуджений на смерть, Сократ був вкинений у вязницю, де за кілька днів потім він умер, випивши труячої цикути. Бо се був інструмент смерти, тоді уживаний Атенцями в випадках, наколи хто був засуджений на смерть.

Після Діоґена Лаерція, Сократ був двічі жонатий, але про тих Сократових жінок, що Діоґен нам подав, ми нічого не знаємо завинятком знакомитої Ксантипи, з котрою він мав сина званого Тампроклом; Ксантипа сталась знакомитою своєю лютею, і вправами терпцю, які вона достарчувала Сократови. Сократ з нею оженивсь, казав він, з переконаня, що наколи він зможе знести її злість, так нічого не може бути для него такого, чогоб він не міг витримати.

Сократ умер в першім році 95 Олимпіяди, маючи сімдесять літ віку.

(Дальше буде).

Дж. Н. Ларнерд.

ВСЕСЬВІТНА ІСТОРІЯ.

(Продовжене).

Велику цікавість викликує до себе праправнук Тотмеса III, котрий посів трон як Аменготеп IV. (XV. століте Пр. Хр. (?)) а потім відмінив своє імя на Ах-ен-Атен'а чи-то Ху-н-Атен'а, внаслідок відміни його віри. Видно він був реформатором найбільш радикального і незалежного типу, котрий не тільки відрік ся від єгипетських боів і присьвятив себе сьвяткованю сонця, але намагав навернути своїх підданих приймити певні моральні розуміня противні війні, заскорузлості в житю і штуці, а прихильні правді і природі і взагалі індикативні до гарного чутя і знеслої думки. Але його царьоване було неспокійне і йому невдало ся зреформувати Єгипту, або закінчити війну. В слідуючій династії ми подибуємо славного фараона, котрий утискав Дітий Ізраіля, Рамзес Другий (з грецька Сезострис, 14-13 століте(?) Пр. Хр.). Усі численні монументи і памятники його царьованя свідчать про славолюбивого, зарозумілого, енерґійного і твердої руки монарха, самісенько як він поданий в гебрейській історії. Його мумія була знайдена в 1881 р. в дуже добре перехованім стані. Чи був він тим фараоном "утиску", тяжко сказати; а чи його симн Меренпта був фараоном за котрого став ся вихід Жидів з Єгипту? — Можливо, але ще з меньшою певностею.

Відтепер кон стародавної історії стає для нас видніщим завдяки жидівським літописям і просторіщим, щоб приймити на собі акторів, з котрими нас запізнала одна з найліпше знаних книжок. На кон виступає Мойсей (13 століте Пр. Хр. (?)), шляхотна і вражаюча постать; проводирь, законодавець і керманич без жадного титулу або ранґи; оракул та пророк без попівського уряду; з усіх законодавців та фундаторів націй найменьший у претензіях, але найбільший що до впливу на будучину людства.

Що до вдачі та історичної ваги, Мойсей містить ся геть вище Давида (10 століте Пр. Хр.); котрий перебудував жидівську націю політично, пристосувавши трон до її теократії і прибравши його більше на подобину загальних деспотій давнього сходу; але та мішанина в Давиді поета, вояка та авантурника (людини чутя з людиною діла, недбайливого грішника з згриженим каяльником, людини романтичного житя з карієрою зимної амбіції) була чарівною уяві усіх віків і дала йому першість межи героями жидівської історії, на котру годі згодитись після тверезого перегляду його поводженя та вдачі.

Царь Соломон (10 століте Пр. Хр.) нічим не нагадує собою Давида, хіба практичною здібностею урядованя, котра в деяких головніщих випадках навіть перевищає його батька. Він тримав ся більше державницького напрямку економічного розвитку та згоди. Він не удідичив по своєму батьку ані його жвавости, ані любої вдачі. Зимний, обрахований, міркуючий, собі-попустливий і так залюблений в сентенційній літературі, що більшість приказок та максим того часу були приточені йому, він був, без ваги, визначним мудрим мужом, але не мудріщим від усіх віків.

Щоб знайти в жидівській історії рівного у величі Мойсейови, ми мусимо сягнути поза Давида та Соломона аж до пророка Ісаії (8 століте Пр. Хр.), обовязки та службу котрого ми найкраще зазначемо, коли будемо звати його натхненим дорадником Юдеї, — бесідник над бесідниками, проповідник над проповідниками, — дежавник, поет; апостол в той самий час, — він перестеріґав та упоминав свою націю з такою вимовою, якої ніколи не було чути з иньшого язика. Новітні досліди тієї книги, котра має імя Ісаії, в жидівській Біблії, приводить багатьох вчених до висновку, що більшість, але не усі, перших тридцяти шести розділів походять від того славетного пророка, але ті решта двадцять і сім розділів, враз з декотрими ранішними, були додані з якихсь иньших джерел пізніще.

За часу Ісаії, Асирія, північний пагонець Вавилонії, підвелась до провідної ролі в орієнтальній історії, але власні асирійські записи подають тільки слова та діла царів. Царської крови вояки, котрі хвастають ся широкими підбоями, котрих їхні нащадки недовго втримували, та будівничі величних божниць та палаців зявляють ся по достатку: Тілґатпілесери I. і III., Асурнатсірпал, Шалманесери I. і II., Сарґон Пізний, Сеннахеріб, Есаргаддон, і иньші (12 — 7 століття Пр. Хр.); але розумних державників між ними не було багато. Перший Тілґатпілесер показав здібність більшу від безжурного нищеня та різанини систематичними заходами уліпшеня виробів його

держави в плеканю худоби та рільництві. Можливо, що третий Тіґлатпілесер вигадав політику пересадженя громад підлеглих народів з одної місцевости у другу, що спричинило майже щезненє десяти колін ізраїльського царства заподіяного Сарґоном та вигнанє "цілого Єрусалиму" Набухаднеззаром царем вавилонським. Та чи витворила Асирія якунебудь велич вдачі в громадськім або особистім житю, чи дала вислів думки або пісні сьвітови, — про те її врятовані літописи нічого не кажуть.

Незадовго перед занепадом Асирії Західна Азія підлягала урядови завойовника, котрий був, принаймні, більшим державником, ніж його попередники в тій монархії тієї частини землі. Греки, котрі були критичними судіями політичних здібнощів, ставились до Славетного Кира (558—529 Пр. Хр.), фундатора перської держави, з величезною повагою. "Котра людина окрім Кира", покликує Ксенофонт, котрий написав про Кира подивляючий опис, "після того як перевернув цілу імперію, умер з назвою **Батька** від тих людей, котрих він підігнув під своє пановане!" Після опису "економії" тієї імперії, котру сотворив Кир, Ксенофонт зауважує: "Отже з усего, що було сказане видно, що він уважав, що жаден не міг мати до діла з урядованем, хто не був кращим від тих, над ким він мав рядити". Коли таке чутє сьвідомо провадило Киром, так без ваги він буде одним з ідеальних монархів в історії.

Межи Перзами, за того часу, була в русі розвитку натхнена література спричинена духовим навчанем Заратуштри, котрий зреформував первістну релігію Арійців в Ірані. Що тичить ся особи Заратуштри, так про те нічого незнати з найменьшою певностею. Він міг жити, як де-котрі вчені здогарують ся, за десятого століття перед Христом; та що дотично його дати, се було шесте століте (Кирове століте), коли його духовий вплив ставсь могутною історичною силою.

Те століте було надзвичайним моральним і релігійним пробуженєм у східнім сьвіті. Се було століте появи Ґотами, чи-то Буддги, і Конфуція і Лаоцзе. Межи духовими вчителями, котрі подали ліпші віpованя та чистіщі ідеї великій силі людства, Буддга буде найвизначніщим. З королівського роду, він полишив свій дім, родину, маєтки та роскоші житя, щоб знайти увільненє від страждань сього сьвіта і дати в тім раду людству. Не так давно був знайдений в Півніьній Індії пописаний стовп поставлений в третім столітю перед Христом буддгийськім імператором Асокою, що значив місце народженя Буддги. Завдяки другому написови відшукано було місце Буддгиного похорону; там була знайдена сила реліквій "благословеного" у масивній камяній домовині, котрі були подаровані британийським урядом Індії королеви Сіяму з зазначенєм, що якась частина тих реліквій має бути поділена поміж буддгистами Барми та Цейлону.

Славетні вчителі Китаю (6-5 століте Пр. Хр.) були меньш духовними ніж Заратуштра або Буддга. Лао-цзе був мистиком, мистицізм котрого підліг безґлуздому перекрученю. Конфуцій був чисто практичним моралистом, утилітарної школи, з твердою практичностею та консерватизмом, котрі він вщепив глибоко в китайський розум. Він не провадив посидючого та розмиркованого житя, але був дуже діяльним і далеко подорожував, посідаючи всілякі громадські уряди та стикаючись з всілякими людьми та ділами. Конфуцій умер в 478 р. Пр. Хр.

(Дальше буде).

Брандон, Ман.

До Вид. "Зам. Віст."

Дуже мені сподобавсь "Заморський Вістник" а найбільше тому, що в нім міститься правдива наука, котрої як раз нам робітникам потрібно і котру можемо подибати лише в "Заморськім Вістнику".

Тому відзиваюсь з кличем до вас українські робітники і фармері, хто ще немає "Заморського Вістника", нехай сейчас собі пришумерує і хай старається щоб його товариш, сусід або знакомий читав "Зам. Вістник".

Я певний, що по перечитаню сего журнала, не пожалуєте, що собі запринумерували. Найбільш українські товариства та орґанізації, повинни мати у себе "Зам. Вістник", з якого тільки науку можна черпати для всіх.

Остаюсь з товариським привітом.

Н. Мандрик.

Н. А. Рубакин.

КАМЕНІ ЩО ПАДАЮТЬ З НЕБА.

з московської переклав В. Б. (Продовжене).

"Пильнуй його на вічні віки. Поки буде цілий сей щит, доти буде цілою і могутною римська держава. Пропаде сей щит, пропаде і Рим".

Цар Нума поклав пильнувати доручений йому камінь, понад все. Для більшої обережности, цар Нума сказав, щоб ковалі викували ще других одинайцять таких щитів і сховати їх враз з дійсними. Через довгі віки всі згадані щити лежали без ужитку, мов які святощі.

В дійсності не був се щит, а лиш кавалок заліза подібний до щита. Можливо, що справді він упав з незнаних світів, а ковалі опісля зробили з него щита.

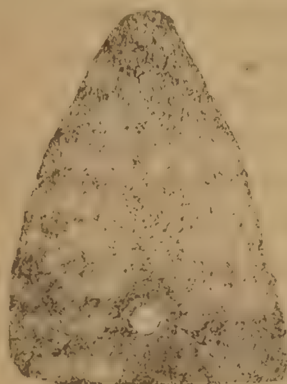
Довгі віки Римляни думали, що ніякий ворог не страшний, коли у них є в посіданю такий щит. Але стало ся раз, що вороги напали на Рим; коли ж ворог забравсь, побачили, що й щит пропав. Чи ворог викрав його, чи може на полю битви щит зістав ся, сього ніхто не знав. Та хоч і пропав той щит, але Рим ще довгі віки перестояв, заки занепав.

Подібно, як в Римі, розуміли силу каміня в Індіях. В році 1621 17-го квітня в місті Лягорі упав також такий камінь, котрий був кавалком чистого заліза. Того часу місто Лягора було під монголами. Їхнім імператором був якийсь Джіґанґір. Коли Джіґанґір довідав ся, що в камені є залізо, казав викувати з того дві шаблі, один ґинджал і один вояцький ніж. Думав, що маючи зброю з такого заліза, його ніхто не переможе. До тогож його імя "Джіґанґір" — по-нашому буде, — "завойовник світа". Але, ані зброя кована з небесного заліза, ані славне імя не зробили нічого. Джіґанґір воював багато, а перемагав мало, бо вірив в свою зброю, але йому бракло розуму та хоробрости.

Так як Джіґанґір, роблять і Араби. У них у великій ціні шаблі, особливо з домішкою заліза, що упало з неба. Араби кажуть, що такі шаблі зачаровані та непереможні. Про них росповідають і правду і нісенітниці.

Далеко на півночі коло Північного Ледового Океану, живе дикий нарід Ескимоси. Для Ескимосів, також не новиною падучі камені. Вони хоч і далеко від Арабів, та всеж однаково з Арабами думають про ті камені. Ось що росповідав про Ескимосів, один подорожний:

"Залізні камені, що впали з неба, у великій повазі у Ескимосів. Ескимоси кують собі з них ножі та сокири. Вони гадають, що супроти таких ножів та сокир жадин ворог не встоїть".

Ескимоська стрілка зроблена з небесного заліза.

Чому ж Ескимоси думають те саме про падучі камені, як і Араби, хоч ті народи так далеко одні від одних? Тому, що нічого певного незнають про ті камені. І завдяки такій несвідомости тих людей, камені стоять у них у великій пошані. Кожна річ, коли є замкненою перед людьми, стаєть ся загадкою. Кожна людина намагаєть ся по-своєму її вігадати. З того опісля й виходить, що одні і другі, ніби говорять правду, а в дійсності всі вони далеко від правди. Нераз можна чути, що голос загалу є правдою: "Голос народа — голос Божий". Але ми бачимо з попередно наведених прикладів, що не всі однаково розуміють про такі камені. Одно можемо певно сказати, що всі народи добачають в них якесь диво.

Годі тут, признати комусь з тих вірований за правду. Щоб дійти до правди, нам потрібно не мало фактів дослідити. Потрібно віднайти джерело правди, щоб не остало ані одної таємниці нерозвязаної, незрозумілої.

Але кому не хотілоб ся пізнати правди, а вірити сліпо в щось?

Що краще — дізнати ся розсудно правди, чи вірити на сліпо?

Передівсім ось що: не треба дуже вірити в ріжні казки та оповіданя. Що се пожиточно, хай тому послужить отсей приклад. Сто кількадесять літ тому, жив у Франції чоловік досить учений. В ріжних старих книгах читав він про випадки паданя важких каменів з неба. Про те дійсно оповідали ріжні книги, німецькі, французські, грецькі, римські, китайські. Той вчений, читаючи, застановляв ся над тим довго - довго і говорив нераз:

"Дивно се! Як тут я можу вірити? На

власні очи я ніколи сього не бачив, щоб камені з неба падали. І поки не побачу — не повірю. Я, хоч би і хотів вірити, так сили на те нема. Що з того, що про те пишеть ся в стародавних книгах? Сі стародавні книжки давно вже понаписувані. Але той, що писав в них про падане каменів міг се писати як вістку, сам того не бачивши. А яких лише вісток не буває? От, Китайці щось рсповідають про огняних драконів, а Москалі балакають про якихсь огняних зміїв. От, Турки та Араби щось базікають про свою Каабу. Якже я можу усему тому вірити?"

І учений не хотв вірити. Він не няв віри усим тим оповіданям, а міркував собі та:

"Кажуть, що камені — падають з неба. Звідкиж вони там взяли ся? Чиж небо камянне? Чи може хто доведе, що всей небозвід твердий? Звідки тут може взяти ся "твердь"? Все, що бачимо над нашими головами — хмари. А щож таке хмари? Звичайно мрака неслась високо понад землею. Там вище хмар небесне склепінє, небесна блакіть. А та блакіть то собі повітрє. Тай те повітрє не дуже далеко сягає поза землю. Не так до сонця та зірок, але і до місяця воно не досягає. А уся просторінь поза повітрєм не є нічого більшого, як порожнеча без кінця і краю. У тій порожнечі кружляє сонце, місяць і зорі та ще иньші небесні світила. Межи ними скрізь більше нічого. Звідки може взяти ся падане каменів? Того цілковито неможʼ зрозуміти."

Видно з сього, що той учений не любив вірити в те, чого не знав і не розумів. Він не хтів няти віри тому, що може була якась нісенітниця та брехня. Той вчений любив правду, властиву правду, дійсну, пунктуальну, певну, доведену та зрозумілу. Далі він міркував так:

"Може такі камені з місяця падають? Або з сонця? Ні, і се не так, неможливо. Чомуж не падають вони з землі на місяць або на сонце? Колиб камені від нас туди падали, так ми на власні очи моглиб таке бачити. Але камені лежать собі спокійно на земли через сотки, тисячі і міліони літ. У нас на земли усі камені тільки додолу падають. Се кожному відомо, що земля, мов би притягає до себе кожний камінь. Так самісінько і місяць тягне до себе усе, що на нему не є. Отже, камені не можуть упасти на землю з місяця, не можуть вони упасти і з сонця."

Так розмірковував собі той учений поверх сто літ тому взад; розміркував, і цілковито не няв віри, що якісь камені можуть падати з неба. Він кивав тільки головою і казав:

"Не вірю! Ніяк не можу вірити! Усе оповіданє про падучі камені, то собі балаканина. Усе то-тільки чутка. А чого люди не накажуть? Не кожній чутці треба вірити."

Так міркувала собі дійсно розумна та вчена людина, котра прагла насамперед дійсної, певної та пунктуальної правди. Хоч у багатьох випадках той вчений умів добре розріжняти правду від неправди, але в сім випадку він помиляв ся; він забув, що і міркованя часом бувають мильні, не тільки сліпа віра. Можна помилитись навіть розмірковуючи про що небудь. Инакше кажучи, не треба складатись на чужі слова та чутки, але не можна цілковито здатись і на свій власний ґлуздь. Хто дійсно шукає правди — тільки її, той повинен доходити правди і в тім, що чує, і в тім, що йому здаєть ся і в тім, в що вірує. Доходь певности яко-мога. Сам добирай до того способу. Бо правда, коли вона правда, витримає усяке доходженє її. Але непевним розмірковуванням, та чуткам, та вірі — годі насліпо вірити. Принаймні зак невпевниш ся, що то дійсно правда. Так тпреба робити, міркуючи про камені, що падають з неба.

(Дальше буде).

Віджитки в людській натурі.

(Звірскість, дитячість, історична минувшина.)

I.

ЗВІРСКІСТЬ В ЛЮДСТВІ.

Коли візьмемо всілякі кодла звірини зокрема і пічнемо придивлятись їхнім вдачам, ми зауважимо, що кожне звіряче кодло в своїй суцільности, а в багатьох випадках і кожний звіринний рід зокрема, посідають одну загальну вдачу, котрою послугують ся в своїй боротьбі за істноване. Приміром, вдачою усіх лисів будуть хитрощі, вдачою собак — рабська прислужність, котів — самолюбство, свиней — ненажерливість, віслюків — упертість, слонів незважане на меньшого від себе, гадюк несподіване укушене, биків тупість і віра в силу своїх рогів, вдача овець безрозважність іти за передною вівцею; з другого боку вдачою усіх гризюків, як мишей, вивірок, водяних щурів, бобрів, сусликів, тощо, буде запасливість та домострійство, а знов вдачою малпів та песеголовців буде малповане всього того, що їх зацікавить, як другі істоти роблять.

Тут ми ще раз підкреслюємо, що кожне окреме звіряче кодло, яко загальна одиниця одного ґатунку звірини, посідає тільки одну загальну вдачу — котрою характерезуєть ся те кодло. Приміром, характеристикою гризюківського кодла буде домострійство. З другого боку кожне звіряче кодло ділить ся на звіринні роди (приміром, **товстошкірці** на: свиней, пекарів, тапирів, носорожців, бегеметів та слонів; або **канії** на: собак, шакалів, гієн, вовків, лисів, тощо), і звичайно, ті обставини, що примусили витворене тих родів, вплинули в певнім напрямку і на відмінене вдачі зокремих родів, але нетак далеко, щоб не зауважити сьпільної вдачі того кодла до котрого вони належуть. Свинячість виявляєть ся в усіх товстошкірців, розбишацтво і хитрощі в усіх каніїв, самолюбність в усього котячого кодла (кіт, рис, куґар, яґуар, леопард, тигрис, лев).

Але що цікавого, се те, що члени одного звіринного роду жаден не посідає вдачі характеристичної до вдачі иньшого кодла. Приміром, кіт не буде так леститись, як пес, а віл удавати малповань, як песеголовець. Кожний звіринний рід цілий від малого до великого, деб він на земній кулі не істнував, має одну питому вдачу загалом і в кожнім з її членів зокрема. Та загальна вдача більше або меньше допомогає їм у боротьбі за істноване і більш-меньш звірина на тім виходить.

А тепер гляньмо на людей. Наука зоольоґії причислює людську родину до кодла пріматів. А питомою вдачою малпів буде малповане, чи-то наслідоване вчинків иньших сотворінь. Запамятаймо се.

Уже стародавні Єгиптяне та Вавилонці малювали і різбили людські тіла з звірячими та пташими головами, або навпаки. Дикуни Австралії виводять походжене своїх племен від тієї чи иньшої звірини, так само Індіяни Пів. Америки любили давати собі назви від звірів та птахів: "Червоний лис", "Чорний крук", тощо Тай в наших українських піснях, хлопців звуть "орлами", "соколами", "соболями", а дівчат "горлицями", "ясочками" "лебідочками". Більш того, ми й тепер звемо хитрих людей "лисами", самолюбців — "котами", нечулих — "товстошкірцями", впертих — "віслюками", дурних — "баранами", "биками", "вівцями", лютих — "гадюками", лестивих — "псами", боягузів — "зайцями". Чомуж се так? Коли ж люди належуть до людського роду, до кодла пріматів (малпи, песеголовці та людина), так вони повинні мати одну спільну вдачу характеристичну тільки людям, як мають свої питомі вдачі иньші звіринні роди, якими вони відокремлюють ся один від одного, як і надвірною будовою тіла. В дійсності, на перший погляд, люди немають окремої своєї людської вдачі, в сім розуміню ціле людство се — величезний звірник найріжноманітніщих "звірів", "звірят", "звірюк", а навіть "птахів" і "гадя". Чому се так? Чому природа не наділила людського роду однією вдачою, щоб відразу відокремлювали нас від звірини?

Поперед ми сказали, що вдачою малпячого роду буде наслідоване, чи-то малповане, когось иньшого: ся **вдача малпованя належить до цілого кодла пріматів.** І се розвязує таємницю ріжноманітности вдачі людей. Приглядаючись до житя звірини, певно, людські прапрадіди стали наслідувати того чи иньшого звіря, вдача котрого подобалась тій чи иньшій людині. Наслідуючи гадюку, або вовка, — людина на тім часом добре виходила. Се давало приклад иньшим людям, і ті собі вишукували в звірях зразок наслідованя. А як ми пригадаємо собі, що був час, коли первістна дика людина вважала декотру звірину за вищі

від себе істоти, що до гадюки, котів, яґуарів, бегемотів, слонів та відмедів — люди молились, як до божеств — отже се наше припущенє, що людство набрало в себе звірячих вдач не є безпідставним базіканєм.

Про те, що що-не-людина, так иньша вдача — усі знають; усі бачуть, як "павуки в людській шкірі" заїдають "мух з двома руками та ногами", як такі самі "пявки" ссуть житє з себе подібних сотворінь, як "дурні вівці" плигають у прірву за дурним, або зрадливим проводарем і ломлять там собі вязи, як "люди-слоні", топчуть без жалю "людей-гробаків", як "люди-вовки" та "люди-тигриси", перегризають ґерґачки "людям-бикам", як "люди-гадюки" підкусують тих, хто був необережним наблизитись до них та наставити їм свої груди. Отже, про ту "робітку" людей-звірів не треба багато росписуватись, її видно на кожнім кроці. Пошукаймо анальоґічного явища в природі. **Так жие риба.** Людська приказка каже: "Риба жие з риби, а людина з людини". Правда, риба має одну вдачу і тією вдачою є винищенє менших більшими. Між людьми також: менші, дурніщі, слабовитіщі, невчені дістають ся на жур спритніщим. А в сій війні усіх проти всіх, що зветь ся "боротьбою за істнованє", люди вживають той тієї, а той иньшої звірячої вдачі.

І та звірскість защепилась в людстві давно; **люди тепер родять ся з звірячими нахилами.** Декотрі на тій звірскости виходять, декотрі від неї пропадають, але ціле людство в своїй історичній сусцілости від того страшенно терпить. Лихо поповнене людьми-звірюками, як якийсь бруд спадає на психику людства і робить його що-дня гіршим і гіршим.

Люди, що здають ся найбільш знаючими і найбільш посідаючими всілякої техники сотворінями, негодні похвалитись досконалостею свого житя.

Візьмім, приміром, маленьких сусликів. Без крику, без віч, без ґазет і всілякої иньшої орґанізаційної машинерії вони виходять на лан точити преницю. Ніхто ними не проводить, а яку вони роботу потрафлять зробити! А бобри? Та ті цілі будівничі: ліс рубають, гатки кладуть, рови та канали копають, хати будують, не так як суслики кожн про себе, але цілою громадою. І знов без жадного проводу, а усе їм іде і вдаєть ся. Згадаємо тут і про ті манісінькі сотворіня — бжілки. Їх часами буває в вулию і до 50.000 штук. Яка праця, яка єдність, який ряд! А се все тому, що кожний суслик має ту саму вдачу, щой иньші суслики, кожний бібр і кожна **пчілка має** вдачу кожне свого роду. **Бібр родить ся з** удачою будівничого, пташок знає, коли летіти до Вирія або як будувати кубельце, хоч його ніхто тому не вчив.

А людей прикупі ґоді втримати. І коли ми маємо держави і всілякі підприємства, в котрих згромаджуєть ся сила народу — се все тримаєть ся при-купі брутальною силою, а не природним чутєм єдности, що посідають, приміром, бджоли.

Звикли тепер ділити людей після націй та кляс, а вартоб їх ділити після їхніх вдач: "собак" до "собак", "гдюк" до "гадюк", "котів" до "котів", "свиней" до "свиней", "овець" до "овець" і так далі... а **людей до людей.**

Звідки беруть ся зрада, нелад, безголовє, ростіч в всіляких партійніх орґанізаціях, або чому гине те або иньше підприємство? Бо ті, що орґанізують ся не звертають уваги якого ґатунку "людської худоби" вони до себе набирають.

Шевченко каже:

Будьте люди,
Бо лихо вам буде!

"Будь людиною", "роби по-людяному", "людяність" — що се за слова, про що вони нам нагадують? Бути людиною — се не бути звіриною. А не бути звіриною, — себто не мати звірячої вдачі. Отже хай усі люди викинуть з себе звірскість, що з ними станеть ся? Чи не станеть ся тоді з людством те, як оповідає М. Горкий, що коли чорт повитягав з одного чоловіка усі паскудства, так з того чоловіка зісталась сама шкіра, і тоді чорт ту шкіру надув, дав туди кілька горошин і зробив своїм дітям тарахкало. Кинемо звірскість — чим будемо? На сей запит нам відповість слово "людяність". "Людяність" — се лагідність, благість, правдивість, братерство, саможертвоване задля добра иньших. У нерозвиненім стані сю "людяність" можемо бачити тепер у бджіл. Між людьми часом зявляють ся одиниці з жадобою встановленя людству сієї вдачі "людяности" — але люди — "бики", "вівці" та иньша темрява їх не розуміють, а люди — "звірі" їх убивають. Ті з людей, що не задоволені теперішнім житєм укладають всілякі політичні пляни, віруючи, що політикою, зміною уряду, вирівнянєм маєтків, зменьшенєм робучих годин, всілякими податками на богатирів — тощо, людям стане лекше жити.

Та на усю ту політику мала надія, доки ті,

що бажають направи житя не візмуть ся до чищеня глибінь людської натури від віджитків звірскости, а пічнуть ту роботу насамперед від самих себе.

Людство є гуртове сотворене. Але йому бракне однієї спільної вдачі. Через се тепер ціле людське житє можна зазначити трома словами "Будова вавилонської башти". **Увільнене від звірскости через приймлене людяности цілим людством сотворить людям спільну вдачу,** котра підійме людство понад звірячість і дасть здійснитись найвищим мріям людських реформаторів.

Хай кожен починає сам від себе. Хай кожен погляне в глиб свого їства і пізнає який "звір" містить ся в нім. А тоді має відбутись боротьба вигнаня тієї "звірюки". Себто вигнане з себе: підхлібленя, самолюбства, гадючости, свинячости, товстошкірости чи-то нечулости, дурноти, овечого замотеличеня, тощо, а встановленя, та приймленя людяности осяяної яскравим промінем розуму та науки.

(Дальше буде).

Ради про здоровля.

(Продовжене.)

ЯЙЦІ.

Ся пожива має в собі білок і товщ. Білок стравлюєть ся швидче і лекше тоді, коли його зварить ся мягко, а жовток або товщ яйця, травить ся скорше коли зварить ся його на твердо. В сім і цілий клопіт при вареню яєць, бо зле травить ся одна частина його тоді, коли друга легко. Для того найліпша реґула при вареню яєць є та, щоб варити чи печи їх після ґусту того, хто їх буде їсти.

ХЛІБ.

Білий пшенишний хліб має в собі більше поживи ніж разовий або непетльований. Однак до стравленя разовий хліб богато лекший. В пшенишнім хлібі є крохмаль, білок, товщ і цукор.

ГОРОДНИНА.

Ми вже згадували, що в поживі з рослин містять ся ріжні складники медицин. Люди, які їдять страви з города є богато здоровіщими від тих, що їдять самі штучні, або лише мясо. До головних страв з города зачисляємо, фасолі, горох, біб, бараболі, капусту, бураки, кукурудзи, баклажани, (помидори) огірки і моркву. У фасолях, гороху та бобі є білок і крохмаль. Бараболі і кукурудзи мають в собі переважно крохмаль. Бураки і морква мають цукор і крохмаль. Капуста, огірки, і баклажани є потрібними стравами тому, що мають в собі мінеральні складники калція, фосфора, поташу, соди і маґнізія. Зварена, або сира капуста забирає майже пять годин часу в жолудку при стравленю. Фасолі і горох — яких дві до трох годин. Бараболі і другі потребують від однієї і пів години, до трох годин. Печені бараболі є богато більше пожиточними, як варені. При вареню, комірки крохмалю не розварують ся добре; инакше знов, при печеню, де температура є більшою, і тому комірки розпукують ся. Така сама річ і з фасолями. Щоби фасолі були доброю стравою, їх треба довго і добре варити, а потім терти.

ОВОЧІ.

Найприємніщою стравою є овочі. В них містять ся переважно всілякі цукри та мінеральні складники. Люди слабого здоровля, повинни їсти овочі як найбільше, бо в овочах є всяка медицина потрібна для слабого. Дуже пожаданим і добрим є їсти овочі при кождій їді. Діти повинни їсти овочі тому, що в овочах містять ся мінеральні складники, без яких кости не можуть рости.

КАВА І ГЕРБАТА.

Тому, що богато людий думають, що кава і гербата є пожиточною стравою, не від річи буде згадати тут і про них. Поза цукор і молоко, які домішуємо до кави або гербати, в тих напоях майже нема жадної поживи. Однак вони упливають на нерви і на розум так, що успокоюють їх в часі умученя, або стривоженя. Тому, що пемо їх теплими, розгрівають тіло і в загалі цілий орґанізм. Випивши кави або гербати по тяжкій праці, чоловік чуєть ся відсвіженим, його мязи терпнуть від такого напою і розуміеть ся не спричиняють болю. Кава розбуджує сплячих так, що коли в пізній годині, заспана людина випе горня кави, так зараз віджене сон. Такий самий вплив, як кава, має і гербата при сніданку. Безмірне або вчасне питя кави і гербати шкодить здоровлю. Люди, які часто пють їх гублять апетит, дістають болі в жолудку, стають нервовими, і часто худнуть або за надто ситіють.

(Дальше буде).

КУПУЙТЕ КНИЖКИ

Історія України в оправі — М. Грушевський	3.50
Кобзар Т. Шевченка в оправі	2.50
Розбійник Кармелюк в 6-х томах	2.40
Словар Чужих Слів (в оправі)	2.00
Великий Укр.-Анґ. Словар (1578 сторін)	2.00
Наша Дума (укр. пісні з нотами) брош.	1.50
Укр. Анґ. Кишень. Словарець, (в скір. опр.)	1.50
Українська Граматика Соцького	1.50
Іван Гус — чеський мученик (в оправі)	1.50
Камінна Душа — Г. Хоткевич	1.50
Підручник, школа на скрипку	1.50
Фільозофія Соціял-Демократії	1.50
Провідник до Анґлійської Мови	1.50
З Ласки Родини в 3-х томах	1.50
Огнем і Мечем (в оправі)	1.35
Еволюція в Образках	1.25
Робінзон Крузо	1.00
Українсько-Англійський Кухар	1.00
Сорок Тисяч Миль Під Водою — Ю. Верн	1.00
Домашний Кухар	1.00
Грішники (Роман-Хроніка)	80
Петрії і Довбущуки Ів. Франко	80
Українсько-Анґлійський Листівник	75
В Неділю Рано Зіле Копала	75
Огнем і Мечем, (випуск перший)	65
З Фільозофії Політики	65
Папа чи Христос	65
Кайдашева Сімя — І. - Н. Левицький	60
Ветеринар	60
Лис Микита	50
Наука Про Народне Господарство	50
Фільозофія Штуки	50
Захар Беркут (оповідане І. Франка)	50
Блискавиці-Студія і Жовнір. Оповіданя	50
На Стрічу Сонцю Золотому	50
Гипнотизм і Суґґестія	50
Маруся	50
Свята Інквизиція	50
Українська Правопись	50
Страшні Тайни Монастирських Мурів	50
Конець Титаніка	40
Варвара Убрик	40
Розвій Поглядів на Вселенну	40
Подорож до Місяця — Ю. Верн	40
Суд Чотирох	40
Історія Московщини	40
Методична Граматика Української Мови	40
Молодий Вік	40
Історія України (мала)	40
Про Старі Часи на Україні	40
Тарас Бульба (оповідане з ілюстраціями)	40
Борба Світів	40
Кроваві Діяманти	35
Ілюстр. Укр. Письменство в Житєписях	35
Новітна Суспільність і Церква	35
Спартак Ц. Самойлової	30
Культура, Національність і Асиміляція	30
Короткий Оґляд Укр. Письменства	30
Про Полові Справи	30
Словарик Чужих Слів	30
Під прапором Свободи	30
Стилістика, Поетика і Реторика	30
Герой Капіталу	30
Серед Вічних Снігів і Ледів	30
Діявольська Справа	25
Історія про Магельону	25
Буквар	25
Січовий Співанник	25
Украйнська Читальня	25
Про Укр. Козаків, Татар та Турків	25
Сповідь бувшого Російського Царя	25
Казки Братів Ґрімів	25
О Дванайцяти Таблицях	25
Ювілейна Збірка Статей Т. Шевченка	25
Цариця і Весталька	25
Початки Релігії	25
Як Львиця Виховала Царського Сина	20
Жовнірські Оповіданя	20
Надзвичайні Дива Природи	20
Перша Ластівка Українських Пісень	20
Кармелюк і Невільничка — Марко Вовчок	20
Історія Про Малого Пилипка	20
Опришок і другі оповіданя	20
Місяць Свідок	20
Хан і його Син або Українка Бранка	20
Із Звірячого Царства	20
Хмельниччина в Галичині	20
Девять Братів і Десята Сестриця Галя	20
Кльод Ґе — В. Ґіґо	20
Подорож Ґулівера до Краю Ліліпутів	20
Подорож Ґулівера до Краю Великанів	20
Весела Читанка, з Образками	20
Хрунь і Чорт, нап. В. Будзиновський	15
Як Пан Собі Біди Шукав	15
Два Брати (з казок братів Ґрімів)	15
Русини а Москалі	15
Найновійше Чудо в Ченстохові	15
Іван Франко	10
Відроджене України	10
Жителі Марса	10

Замовленя слати на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 Queen St. W. TORONTO, ONT. CAN.